

30
r

JAN ROZWADOWSKI.

BULLA Z ROKU 1136

JAKO NAJSTARSZY ZABYTEK JĘZYKA POLSKIEGO

W KRAKOWIE
NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ
DRUKARNIA UNIW. JAGIELL. POD ZARZĄDEM J. FILIPOWSKIEGO.
1909.

E3 474754 II

64752 II

B-15853

JAN ROZWADOWSKI.

BULLA Z ROKU 1136

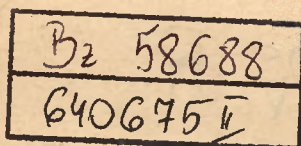
JAKO NAJSTARSZY ZABYTEK JĘZYKA POLSKIEGO

16090 R
V

W KRAKOWIE
NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ
DRUKARNIA UNIW. JAGIELL. POD ZARZĄDEM J. FILIPOWSKIEGO.
1909.

Osobne odbicie z t. IV. Materiałów i prac Komisji językowej Akademii Umie-
jętności w Krakowie, str. 433-487.

B 15853

207

Jan Rozwadowski.

Bulla z r. 1136

jako najstarszy zabytek języka polskiego.

Słusznie i pięknie nazywa Brückner ten dyplomata „złotą bulą¹⁾ języka polskiego“ (Dzieje języka pol. 56). Rozpoczyna się nim świetnie historyczna epoka naszego języka²⁾ i należy

¹⁾ Brückner tak pisze stale: bula. — Taksamo lub podobnie nazywa B. naszą bullę jeszcze w kilku innych miejscach.

²⁾ Starszych dokumentów autentycznych, któreby zawierały znaczniejszą ilość nazw lub imion polskich, niema. Stojący na czele (nr. 1) kodeksu tynieckiego przywilej legata Idziego, datowany z r. 1105, a zachowany w transumpcie z r. 1275, zawiera wprawdzie koło 80 imion poddanych, ale jest falsyfikatem XIII wieku. Polega on naturalnie na starej zapisce lub starych zapiskach (pr. Kętrzyński Studyja nad dokum. XII. wieku 81 = RWHF XXVI 281. Piekosiński Zbiór dokum. 15 [243]), ale 1) niewiadomo, czy tylko na jednej z r. 1105, a co gorsza 2) zachowany tekst zawiera wiele błędów, wreszcie 3) nie miałem fotografii. W każdym razie zaznaczam, że z językowego stanowiska rzecz oceniając nie można w tych imionach, tak jak są ogłoszone i o ile są jasne, nie znaleźć, coby się XII wiekowi sprzeciwiało. Jeszcze starszym byłby przywilej Bolesława dla klasztoru mogilnickiego, datowany z r. 1065, a zachowany w transumpcie Mieszka Starego z r. 1103 (!), ale i on jest falsyfikatem XIII wieku. Ów przywilej Bolesława zawiera również sporo nazw i imion, przeszło 70 nazw geograficznych i koło 70 imion osobowych, z czego 54 poddanych klasztornych, a rzecz się ma podobnie jak przy poprzednio wspomnianym dokumencie: nadanie polega niewątpliwie na autentycznych za-

mu się też największa uwaga z naszej strony. Korzystając tedy ze wspaniałego wydawnictwa, które nam teraz robi dostępnymi oryginalne dyplomaty¹⁾, postanowiłem materiał językowy, zawarty w bulli z r. 1136, ponownie, w postaci już zupełnie pewnej, zestawić i, o ile to w mej mocy a potrzeba, wyjaśnić.

Wymieniona bulla zawiera jak wiadomo okragło licząc 410 nazw osobowych (przeważnie) i miejscowych, z których jednak pewna ilość, zwłaszcza pospolitych wówczas nazw względnie imion osobowych, po kilka razy się powtarza. Osoby, których imiona (nazwy) bulla wymienia — to wszystko poddani we włościach arcybiskupstwa gnieźnieńskiego (albo, jak się wtedy mówiło, gnieździeńskiego), rolnicy przeważnie, parobcy i t. d. Cały dokument pisany jest bardzo starannie; odczytanie obchodzących nas tu nazw polskich przeważnie nie przedstawia żadnej trudności ani zostawia wątpliwości; ortografja, znana i z innych dyplomatów XII (i XIII) wieku, jest właściwie nienajgorsza, lepsza niż pisownia wielu późniejszych czysto polskich zabytków.

Dotychczasowe wydania w obu Kodeksach dyplomatycznych wielkopolskich (starszym Raczyńskiego i nowszym poznańskim), u Lelewela (*Polska wieków średnich*, t. III) i najnowsze Piekosińskiego (*Zbiór dokumentów średniowiecznych* = *Studia, Rozprawy i Materiały* .. I, 3) pozostawiają tak wiele do życzenia, że trudno się powstrzymać od gorzkich uwag na ten temat. Pokazuje się, że cały poprostu materiał językowy, zawarty w różnego rodzaju dokumentach wymaga gruntownej rewizji, bo i wydania najstarszych rot sądowych (z końca XIV wieku)

piskach, ale czy rzeczywiście imiona poddanych pochodzą z r. 1065, jak chce Kętrzyński (l. c. 75 nst., reszta przywileju z połowy XII w.), czy też cały przywilej pochodzi z r. 1145, jak chce Piekosiński (l. c. 110 nst.), nie wiem. W każdym razie pisownia imion poddanych, względnie wymowa której jest odbiciem, nie może pochodzić z drugiej połowy XI wieku, ani nawet pierwszej XII-go; zresztą nie miałem fotografii w rękach. Do obu tych dokumentów wróć może później przy sposobności. — W ten sposób najstarszym autentycznym źródłem języka polskiego jest bulla z r. 1136.

¹⁾ Monumenta Poloniae palaeographica edidit Stanislaus Krzyżanowski. I. Cracoviae 1907.

dent, może wymagać, aby materiał językowy, zawarty w bulli z r. 1136, miał zestawiony i objaśniony w postaci i wydaniu przystępnym — przyda się to zresztą może i historykom; po trzecie mam nadzieję, że to i owo dodałem de meo dla wyjaśnienia zapisanych imion i nazw dokumentu, oraz dla historycznej fonetyki polskiej. Niechże to więc będzie przyczynkiem do bardzo pożądanym jakichś „Zabytków starej polszczyzny“, o których czas by był pomyśleć. Niewątpliwie inni także badacze, zajmujący się językiem polskim, zechcą na nowo poświęcić swą uwagę, wiedzę i bystrość naszemu zabytkowi, aby korzystając z mej pracy wątpliwości i błędy moje wyjaśnić i poprawić, a w takim razie z pewnością nie wiele nazw zostanie, które naszymi środkami nie dadzą się wogóle załatwić.

Praca moja składa się z wydania samego tekstu bulli in extenso; dalej idzie materiał językowy z bulli, ułożony alfabetycznie z transkrypcją i objaśnieniami, główna część pracy; następnie osobne uwagi językowe, rozbierające kilka punktów historycznej głósowni polskiej w związku z naszym zabytkiem; wreszcie jako ważny dodatek dokument trzebnicki z r. 1204¹⁾, bo jestto drugi z kolei oryginalny dyplom, podający znaczną ilość imion osobowych i nazw geograficznych polskich.

Co się tyczy wydania tekstu bulli z r. 1136, to polega ono oczywiście na fotograficznej podobiznie, wielokrotnie przestudjowanej. Wydanie tekstu przywileju trzebnickiego z r. 1204 polega również na fotografii z MPP. Wszystkie wątpliwe miejsca obu dokumentów, zwłaszcza zaś bulli przeszedłem także z prof. Stanisławem Krzyżanowskim, wydawcą MPP, za co mu i na tym miejscu najserdeczniej dziękuję. Prócz tego porównał na moje życzenie Dr. Franciszek Duda wszystkie wynotowane przezeń wątpliwości z fotografjami, co także nie było bez korzyści. Zaznaczam jeszcze, że prof. Krzyżanowski posiada osobną, bezpośrednią fotografię z bulli, niezmiernie ostrą i wyraźną, tak że kilka wątpliwości, nasuwających się przy używaniu reprodukcji

¹⁾ Haeusler Urkundensammlung zur Geschichte des Fürstenthums Oels nr. 10, Grünhagen Regesten nr. 94 = MPP XXV. U H., którego wydanie polega na widymowanej kopji Wattenbacha, jest dużo błędów: także niemiecka ścisłość niezawsze wytrzymuje krytykę.

z fotografii, jaką dają MPP, usunęło się przy jej pomocy stanowczo. Mogę śmiało powiedzieć, że wydanie moje jest zrobione z całą filologiczną ścisłością: zresztą oba dokumenty są ogółem biorąc doskonale zachowane. Wszystkie skróty, to jest litery nie wypisane, zaznaczam, rozwiązując je, antykwą. Słowniczek, w którym zestawilem cały materiał polski z bulli, jest urządzony w ten sposób. Na czele każdej pozycji stoi transkrypcja polskich wyrazów (imion i nazw)¹⁾ bulli zapomocą dzisiejszej pisowni: ponieważ absolutnie dokładnej transkrypcji fonetycznej dać nie można, więc zaznaczyłem w niej w przybliżeniu tylko następujące punkty, w których na pewno wymowa ówczesna się różniła od nowoczesnej i o których możemy mniej więcej wiedzieć jak, t. j. 1) nosówkę, której dziś odpowiada zarówno *ę* jak *ą* (wymawiane jak *o*) po niepalatalnej czyli t. z. twardej spółgłosce, oznaczam przez *ā*, co wskazuje na wymowę nosowej pełnogłoski (samogłoski), leżącej między pełnogłoską *a* a pełnogłoską *o*, bliższej jednak głosce *a* (nie zaś jak nasze *ą*, to jest nosowe *o*, ani *ę*); 2) spalatalizowane czyli zmiękczone *ł d r*, które następnie przeszły w *ć dź rz*, oznaczam przez *l^h d^h r^h*, ewentualnie przed samogłoskami *a e o u ę*: *l^h d^h*, a przed samogłoską *i*: *l^h i, d^h i*; w ten sposób, nie odbiegając bardzo od pisowni bulli ani od dzisiejszego wymawiania (po części i pisowni) zaznaczyłem, że wówczas nie wymawiano jeszcze naszych *ć dź rz*, tylko silnie spalatalizowane (zmiękczone) *ł d r*; 3) nie oznaczałem późniejszych t. z. pochylonych samogłosek *á ó é*, ponieważ wówczas w każdym razie ich nie było w tej postaci. Poza tym użyto dzisiejszej formy piśmiennej jako ogólnej orjentacji. Po transkrypcji następuje odnośny wyraz w pisowni oryginalnej²⁾: na trzecim miejscu dzisiejsza forma nazw geograficznych oraz imion własnych³⁾,

1) Stojące po nich m. = miejscowość, i. = imię (osoby).

2) drukowane kursywą, skróty rozwiązane antykwą.

3) tych ostatnich, o ile zachodziła tego potrzeba (wobec różnicy fonetycznej), lub o ile są jeszcze używane. Źródła, z których cytuję paralele, są każdorazowo wymieniane. Nazwiska, wzięte z księgi adresowej Krakowa, oznaczone są przez: Krakow. Korzystałem też z rękopiśmiennego spisu nazwisk szlacheckich, ułożonego przez Huberta Krasińskiego, a znajdującego się w Akademji Umiejętności. Spis ten

poczym uwagi językowe, o ile zachodziła tego potrzeba; paralele imion, zaczerpnięte z nazw geograficznych (przyczym proste „pr. miejscow.“ znaczy: porównaj nazwę miejscowości, zaczerpniętą ze Słownika geogr.) oraz, wedle przypadkowo posiadanego materiału, z dzisiejszych nazwisk oraz imion i nazwisk w dawniejszych źródłach. Nie ulega wątpliwości, że prawie każde z najstarszych imion resp. nazw osobowych polskich żyje jeszcze po dziś dzień, jak przekonuje nietylko np. próba Sikorskiego O nazwach rodowych ludu tarnowskiego (Pamiętnik III. zjazdu historyków polskich .. I. Referaty. Kraków 1900, ale i osobiste doświadczenie każdego z nas: chodząc np. po Krakowie, wzgl. przeglądając jego księgę adresową spotykamy nietylko *Librantów* (= *Liutprand*, *Luitbrand*). *Jamrózow* (= *Ambroży*) i t. d., ale także *Bodzętów* i t. p. Brak nam jednak dotąd systematycznego zbioru całego dzisiejszego onomasticon: myśl poruszano zresztą niejednokrotnie, między innemi niedawno i ja w Akademji Umiejętności: może też akcja odnośna przyjdzie do skutku. Dodaję tu także ważniejszą „*variae lectiones*“ dotychczasowych wydawców dla uzasadnienia wyrażonego wyżej ostrego o nich sądu. Tylko odstępstwa starszego kodeksu wielkopolskiego, na którym wyłącznie opierał się Baudouin de Courtenay, pominąłem, bo zawiera taką masę błędów (niektóre litery stale fałszywie czytane), że szkoda czasu; to samo odnosi się do Lelewela. Opuzczam też te błędy ważniejsze KDW i Piekosińskiego, które poprawili Kętrzyński i Zakrzewski.

W końcu dodaję, że prof. Krzyżanowski na moją prośbę postara się o fotografie kart rękopisu, zawierających znane wpisy imion do bractwa klasztoru lubińskiego: będziemy mieć wtedy trzeci obszerny spis imion polskich obok bulli z r. 1136 i przywileju trzebnickiego z r. 1204, od którego zresztą jak wiadomo spis lubiński jest początkiem swym trochę starszy, w postaci autentycznej. Czwarty obfity spis, nekrolog wrocławski (przypomniat mi go prof. Łoś), wydany przez Brücknera AfslPh X 372—4, zachował się niestety w dosyć błędnym odpisie z końca XIII w.

staranny, ułożony na podstawie herbarzy i rozmaitych oficjalnych spisów obejmuje okragło 32,000 nazwisk szlacheckich z obszaru dawnej Polski. Cytaty oznaczam przez: Krasiański.

Tekst bulli z r. 1136.

Innocentius episcopus seruus seruorum dei: venerabili fratri Iacobo Gneznensi archiepiscopo eiusque successoribus canonice substituendis; in Perpetuam Memoriam ||

Ex commissio nobis adeo apostolatus officio uniuersis dei fidelibus debitores existimus. Et quanto Poloniorum regio in remotioribus mundi partibus sita esse cognoscitur. tanto ei propensiori studio nos con || uenit inminere. et apostolice tuitionis. atque auctoritatis necessaria munimenta conferre. Dignum est equidem ut qui ad ecclesiarum regimen assumpti sumus proearum libertate solliciti uigilemus. et neprauorum homi || num molestiis agitentur. aut per eos suis bonis et possessionibus quocumque tempore destitui ualeant. salubriter prouidere curemus. Quamobrem uenerabilis frater Iacobe tuis postulationibus clementer
5 annuimus. et || gneznensem ecclesiam cui deo auctore presides. apostolice sedis priuilegio communimus. Statuentes ut quascumque possessiones. quecumque bona iuste et canonice eadem ecclesia possidet. aut infuturum rationabiliter poterit adipisci: firma tibi || tuisque successoribus et illibata seruentur. In quibus hec propriis nominibus exprimendo¹⁾ subiunximus. De gnezden. De ostrov. delecna. de Nakel usque ad fluvium plituiza. de landa. decalis. dechezgram. de Ruda. plenarias decima || tiones. annone. mellis. et ferri. tabernarum. placitorum pellicularum mardurinarum. et uulpinarum. porcorum thelonei. tam in ipsa ciuitate quam per omnes transitus. ciuitati vel castellis nominatis adiacentes. Item prouincia deznein. cum decimis. cum || foro. cum lacubus et cum omni iuridictione seculari. his contenta villis. Grochouisca cum his possessoribus. Dureviz. Radenta. Misflac. Sirac; Staribiscupici cum his. Zlauos. Ruz. Sul. Balouanz. Vitoffa. Pantis. Zmarsc.²⁾ || Miloch. Craic. Negloz. Conus. Dal. Marlec. Criz. Pojdech. Redanta. Zmogor. Domic. Digoma. Gobilca. Parech. Clobuchec. Pampic. Candra. Comor. Sdomir.³⁾ Pandetech. Quorum quidam in Zagorin manent;

¹⁾ sic.²⁾ s suprascripta.³⁾ r uti videtur ex t correct.

- 10 *Scaple*¹⁾ cum *his*²⁾ || *Ocroz. Smars. Cýrnela. Zdeuý. Sarnota. Sulec. Milochat. Chrap. Dlotla. Tais. Goli. Sedlon. Coftol. Milich. Lederg. Sulirad. Puca. Item. Sirdnici cum his possessoribus Carna. Dobec. Mileý. Snowid. Targoffa. Týrpis. Me || sec. Mantina. Louanta. Item Potulino. cum his. Suirsc.*³⁾ *Boranta. Curasssec. Selistriý. Redec. Item. Opole cum his. Chotan. Sulizlav. Mileý. Dobros. Vffebant. Viffima. Radotech. Cofusssec. Suc. Nadeý. Milos. Volis. Duifen. Cro || stauéz. Goli. Croft. Cuffa. Domasca. Rados. Sofstroch. Nefful. Teples. Mileý. Milachec et Mogilec. Sobanta. Nemiris. Item inuilla sagitariorum Golec cum sociis suis. Item Dochunov. cum his. Zach. Ofar. Dalost. Siman. Item Go || rice cum histis. Carnes. Pouoz. Belina. Reck. Milic. Nesnavý. Buza. Mileý. Item Dochunov cum his. Trup. Gores. Dobrina. Crfton. Negloz. Drogomizl. Pantif. Buzc. Lucha. Mileý. Deuentliz. Bescorist cum possessoribus. Brodec. Chuž. Chropec. Blif. || Neudaf.*⁴⁾ *Radost. Broda. Item Villa Piscatorum cum his Vsemir. Miranta. Plaste. Vsemir. Brucha. Nemir. Crik. Pella. Crisan. Bogdan. Carz. Pruffota. Potr. Sdanto. Piscor. Gogola. Blizuta. Sulidad. Sulis. Cecer.*
 15 *Rados. Vrotis.*⁵⁾ || *Godes. Ninomizl. Dal. Domazul. Dobrozodl. Ziroch. Glouca. Sirozlaui. Item Vruti cum his. Tefsimizl. Brodic. Zmars. God. Tefsimizl. Blizina. Tangomir. Zedlanta. Milouit. Precart. Trebna. Goles et. Dalchic Item Uilchecov cum his posseso || ribus Ziroch. Vnemisl. Stres Chropec. Vnca. Gostina. Parchina. Sinoch. Vneuit. Item Balouezici cum his. Radost. Dobromisl. crisan. Chelzt. Ies. Neustrop. Razc. Chaianta. Rezc. Sdevý Zarbinouiz. Milouan. Sodlc. Nežnavý. Sulic. Quasca. || Item Lestniz. cum his Milový. Pribiffa. Vilchanta. Malisca. Crusc. Bachora. Cyg. Baloffa. Vffezodl. Ies. Trebemisl. Vilcan. Domay. Gan. Nemoý Crfton. Item Chomantovo. cum his. Sulichna. Mislim. Suchora. Malozimiz. Sidlo. Jezor Bichek. Re || donc. Item Silche cum his. Silca. Milouan. Nezul. Radeta. Techuta. Zippen. Crepc. Zmil. Redof. Lestniza. Vnemizl. Gamba. Bogumil. Item Sodoou cum*

¹⁾ c litterae a suprascripta. ²⁾ s suprascr.

³⁾ c litterae s suprascr.

⁴⁾ litterae eu hand certissimae, at verisimiles. ⁵⁾ s suprascr.

his. Stanoch. Pisla. Boruch. Voian. Dargorad. Radoſt cui primogenitus Rpis. Nes¹⁾ || da. Vilcoſ. Serucha. Blizohc. Rados. Radoſ. Ruſouiz. Item Dobrileuo cum hiſ poſſeſoribus. Suliſtry. Croſtauſ. Rzek. Item Zueprauci cum hiſ. Cuſ. Crotoſſa. Oſlab. Suliui. Radoſt. Cochā. Domaui. Item Liſſinino cum
 20 his. Po || nat. Quatec. Targoſſa. Stralec. Item Scarbinichi cum hiſ Budizlau. Mlodos. Vcad. Zuar. Zlauic. Cheſtoch. Grochot. Sdan. Darſc. hii omneſ cum aliis aduenis et omni poſteritate archiepiſcopaleſ ſunt. Item ville archiepiſcopaleſ circa gnezdñ. Keblo || uo. cuiuſ poſſeſoreſ hii ſunt. Dobron. Nenach. Vjton. Radoſt. Cramboſ. Ciz. Soſtroſ. Item Dambnicia. Radouit cum hiſ eiſ poſſeſoreſ. Smarcek. Doman. Sedleuit. Locana. Veſtina. cum filiis eorum. Item Piſchino cum hiſ Blizc. Bogv || mil. Bogdan. Item Villa ſuper fluium Vna. quam tenuit olim ſtan. arator epiſcopi. Item Ville archiepiſcopi circa Calis. Raſzco. et alia ſeruidola quam ſuper Zuandri aquam appellauerunt. Hlme etiam cum omnibus incolis ſuis. Item Souici et Lochouici. || Vzorouici. Vzorouici. Malonouici. Bralici. Domanouici. et ſuper aquam Oloboc Miſlentino. et ſuper campum Dambſco omneſ ſerui cum uilla²⁾ eorum. Item Goſtonouici cum uilla eorum. Item ville archiepiſcopi circa Zeraſ. Zandeieuici. || Parno. Cluchici. Cobericheſco. Gambiſa. Iarotici. Manina. hee omneſ cum poſſeſoribus ſuis. Item Ville Circa. Spitimir. Ianouici. Tandov. Smolſco.³⁾ Pricuna. Turcouici. Turcouiſte. Vneieuo.
 25 Karcho || uo. Miloſtouici. Gaſouo. Et Clonova⁴⁾ cum poſſeſoribus ſuis. Item Milodat cum uilla et Zambatino que fuit Daugeri epiſcopi. Item Suloſtouo ſuper fluium tena. Item Demiliche caſtello quod eſt deuratizlauen || ſi epiſcopatu. plenarie decimationeſ per totum. ex hac parte Bariche. Item Decaſtellis. Ziraz. Spitimir. Malogoſt. Roſpra. Lunciz. Voibor. Sarnov. Skrin. plenariaſ decimationeſ annone. Mellis. ferri. || pellicularum. Vulpinarum. et mardurinarum. Deplacito. Detabernis. Deſoris. Detheloneo. tam in ipſiſ caſtellis quam in locis eiſ ad iacentibus per omneſ tranſitus. Dethelonec et decimali ebdomada.

1) s suprascr.

2) vel villis.

3) a suprascr.

4) -a suprascr.

per omnes quod quot sunt dechrus || tov. usque inuislam. iuxta
 fluium ¹⁾). Pelza. Item plenarias decimationes super eos qui tre-
 bleuici et Radlici dicuntur. Item Louiche cum decimis. cum
 uillis et earum incolis. cum uenatione. cum castoribus. et cum
 omni pentvs ¹⁾ || iurisdictione seculari. nulli preter episcopum
 respondere habet. Item Nir per totum inter tvr et ch olm. cum
 castoribus et eorum custodibus. cum piscatoribus et uillis eorum
 30 tantum archiepiscopo pertinet. Item abbatia sancte marie || incaftello
 lancicie cum centum seruis et uillis eorum cum quatuor scili-
 cet. lacubus ²⁾ Pretche. Chotle. Bezdeze. Brdouo. Item bralin cum
 sociis suis et uineis duabus et cultoribus ³⁾ earum cum uillis
 suis quarum una Plocensis. || altera Vladizlauensis castelli est.
 Pistores etiam et coci agazones. et futores cum omnibus que
 in institutione abbacie eiusdem sunt ordinata. Item Manina
 ante castellum Zandomir cum rusticis et uillis eorum et omni-
 bus || ad hec pertinentibus. Item castellum solche. cum omnibus
 pertinentiis non nisi archiepiscopo pertinet. Item Villa ante
 bitom que. Zuerfov dicitur. cum rusticis argenti fossoribus cum
 duabus ta || bernis non nisi ad archiepiscopi pertinet iuridi-
 cionem. Item Aput ciuitatem cracovie. Sal archiepiscopi qui
 babiza nuncupatur. tantum sue respondet dicioni. Item Ville
 archiepiscopi circa cracovi || am hee sunt. Iureuici cum uilla
 eorum. Dancovo. Conecheno. Tjrno. Chrostlino. Croleuici. Zre-
 nava. Et super Pregini Rudnici. Tam Ville quam possesores
 35 earum || omni iure archiepiscopo pertinent. Item Villa in Zrem
 que Dolzco nuncupatur. Item Uille archiepiscopales Per cuiuiam.
 Cholm. Conare. Bachora. Poddambim ⁴⁾). Hermanovo. Drua ||
 levo. Et hee omnes cum suis possessoribus de possessione archie-
 piscopali sunt; Decernimus ergo ut Nulli omnino ¹⁾ hominum.
 liceat prefatam gneznensem ecclesiam. temere || perturbare. aut
 Aliquid dehis eius possessionibus auferre. vel auferendo retinere.

¹⁾ sic; s suprascr.

²⁾ vox post suprascripta.

³⁾ litterae cultori incertae.

⁴⁾ sic, probab. pro Poddambi(?) et.

minuere. seu quibuscumque molestiis fatigare. Si qua igitur inpos-
 te || rum ecclesiastica secularis ue persona hanc nostre consti-
 tutionis paginam sciens contra eam temere ire tentauerit. secundo.
 Tercio ve || commonita. Nisi reatum. suum congrua satisfactione
 correxerit: Potestate honorisque sui dignitate careat. Reamque
 40 se diuino existere de perpetrata iniquitate || te iudicio cognoscat.
 et asacratissimo corpore et sanguine dei et domini redemptoris
 nostri ihesu xpisti¹⁾. aliena fiat Atque inextremo examine.
 distinc || te ulcioni subiaceat. Cunctis autem eidem loco que sua
 sunt seruantibus. sit pax domini nostri iesu xpisti¹⁾ quatenus
 et hic fructum. bone || operationis percipiant. et aput districtum
 iudicem pacem inueniant. Adicimus itaque ut nemini fas. sit.
 ecclesiam beati adalberti super || possessione rusticorum decetero
 infestare. aut eis exinde aliquam contradictionem inferre. quo-
 rum nomina hec sunt. uidelicet et || officia. Ad officium agazo-
 num hii sunt. Gostiuuij. Uoiuta. Nezamizl. cum tribus fratribus
 Goston; Datk. Radost. Mancossa. Nadej. Mozuta. Lagenarii
 45 uero sunt hii Cri || san et Subic. cum fratribus. Bolech cum
 fratribus. Rustici uero sunt hii. Modlenta. Smogor. Gneuos.
 cum fratribus. Tmina cum fratre. Piscla. Maruzc. Zandey.
 Domauj. || Tyicareuiz. Smogor. Vitos. Russota cum filiis et
 fratribus. Item iuxta Ilme. Doluploz cum filiis et cum Villa.
 Prozina. Dobrenta. Golec. Hii uero sunt carpentarii. Vrest. Tyf.
 Dulgota. || Doman. Golian. Hospites uero sunt hii. Polc. Pocay.
 Tefanta. Lazina. Smarf. Slimisl. Vstech. Mantif. Godina.
 Panten. Cirnech. Modic. Goston. Dobes cum filiis. || Milos. Cuaffect.
 Milites quoque hii sunt. Zoba. Stojgneu. Segost. Mantif. Ville
 uero circa fluiuium Ganzaua. Rileuo Podgorino. Zueprauici.
 Lizinino. Sturibiscubici²⁾. Zago || rici. Chomesa. Pneuo. Gloutino.
 Siquis autem contra hanc nostram institutionem temere ire
 50 tentauerit. excommunicationi subiaceat. Conseruantes uero om ||
 nipotentis dei et beatorum Petri. et Pauli apostolorum eius gra-
 tiam consequantur. Amen;

¹⁾ leg. uidelicet christi.

²⁾ sic.

salutaris Noſter	†		Adiua nos
	Sanctus	Sanctus	
	petrus	paulus	
	Inno	centius	
	papa	. II.	
	deus		

1)

Ö Ego Innocentius catholice
ecclesie episcopus SS;

2)

- † Ego Gerardus presbiter cardinalis tituli sancte crucis SS
 † Ego Anselmus presbiter cardinalis . SS
 † Ego Lucas presbiter cardinalis. tituli. sanctorum iohannis et
 pauli. SS
 † Ego Martinus presbiter cardinalis. SS
 † Ego Gregorius presbiter cardinalis. tituli. sancte prisce. SS.
 † Ego Willermus prenestinus episcopus SS. 3)
 † Ego Guido tyburtinus episcopus SS.
 † Ego Gregorius diaconus cardinalis. sanctorum fergi et bachi. SS. 4)
 † Ego hubaldus diaconus cardinalis sancte marie inuia lata. SS.
 † Ego Uassallus diaconus cardinalis. sancti eustachii SS.
 † Ego Crisogonus sancte marie inporticu diaconus cardinalis. SS.

Datum Pisis per manum aimerici sancte romane ecclesie
 diaconi. cardinalis. et cancellarii. Nonis Iulii indictione XIII.
 Incarnationis dominice anno m. c. xxvii. Pontificatus uero domini
 Innocentii pape. II. Anno VII.

Polskie imiona (nazwy) osobowe i nazwy geograficzne, zawarte w bulli z r. 1136.

Babica m.: Babiza 33 5): Babice; podobny stosunek, dawniej
 Babica, dziś Babice, i w paru innych miejscowościach tej
 nazwy.

1) cały stempel okrągły.

2) = bene valete.

3) te dwa podpisy znajdują się w środku.

4) te podpisy znajdują się po stronie prawej.

5) liczby oznaczają wiersze tekstu.

Bachor²a m.: *Bachora* 35: wedle K(odeksu)D(yplom.)W(ielkopol.)
 Bachorce lub Wola Bachorna, wedle Piekosińskiego Ba-
 chorze; por. miejscow. i rzekę *Bachorza*, *Bachorz*.

Bachor²a i.: *Bachora* 17; pr. miejsc. *Bachorzew*, nazwiska *Bachorz*
 i *Bachara* (Krakow.) oraz *Bachorza* (Pawiński Księgi sąd.
 łączyc. I § 26. 871. 1083). Baudouin de C.¹⁾: *Bachora*.

Baloffa p. Białosza.

Balouanz p. Białowas.

Balouezici p. Białowieżycy.

Barycz rz.: *Bariche* 26: Barycz; o pisowni *che* = *cz* p. niżej § 6.

Belina lub Bielina i.: *Belina* 13: nazwisko *Belina* (Krasiński);
 por. nazwy miejscowości *Belina*, *Belsk*, *Beluń* obok *Bielin*,
Bielina, *Bieliny* i t. d. Baudouin de C.: *Ėtyñā*.

Bezdeże p. Biezdziecze.

Bezko²ryst^s m.: *Befcorist* 13: Brzeskorzystew lub Brzyskorzystew;
 w r. 1145 *Bezcoristew*, r. 1357 *Prescoristew*, w XVI w.
Brzeskorzystew. Ta ostatnia forma polega na skrzyżowaniu
 postaci *bez-* oraz *przez-* (stara to oboczność syntaktyczna),
 podobnie jak słowien. *brez* i t. p. Stosunek formy *-korzy-*
stew do występującej tu *-corist* nie jest mi jasny, dlatego
 też transkrypcji *Befcorist* = *Bezko²ryst^s* (t. j. dzisiejsze
Bezko²rzyść, tak Brückner Dzieje jęz. pol. 57) nie mogę
 uważać za całkiem pewną.

Białosza i.: *Baloffa* 17; do końcówki pr. *Junosza* i *Działosza*
 (Krasiński).

Białowas i.: *Balouanz* 8: Białowas.

Białowieżycy m.: *Balouezici* 16: Białozewin, dawniej Białowieżyn.

Biezd²edze j.: *Bezdeże* 30: wedle wydawców nieznane, ale Ma-
 łecki Studium nad bullą .. 1137, str. 51 nazywa je bez
 żadnych uwag *bezdzieckim*, por. wieś *Bieździadowo* w pow.
 jarocińskim i R(ocznik)S(lawistyczny) II 81 nstt.

Bichek p. Byczek.

Biskupicy m.: p. Stary Biskupicy.

Bitom p. Bytom.

¹⁾ О древне-польскомъ языкѣ.

- Bliz i.: *Blif* 13: ts., por. miejscowości *Blizów* i t. d. i nazwisko *Bliz* (Krasiński).
- Blizina i.: *Blizina* 15; por. miejscow. *Blizin*.
- Blizk i.: *Blizc* 21: Blizek, por. miejscow. *Bliskowice* oraz wyżej *Bliz* i t. d. Mniej prawdopodobne, ale ostatecznie możliwe jest pojmowanie napisania *Blizc* jako *Błysk*, por. miejscow. *Błyszcz* i t. p.
- Blizoch i.: *Blizohc* 19 (sic); t. z. można czytać *Blizoch* przypuszczając błąd, ale może należy raczej czytać *Blizok*, pr. *Osehc* = Osiek (KDM I 24, 1269 or.), por. np. staroczes. *Misloc* (nekrol. podlażicki).
- Blizuta i.: *Blizuta* 14; por. nazwisko *Blizota* (Księgi sąd. łączyc. I 150) i miejscow. *Blizocin* oraz niżej § 4.
- Bogdan i.: *Bogdan* 14. 22. Formę *Bogodan* spotyka się jeszcze czasem (r. 1175 Grünhagen Regesten² nr. 46 = MPP tab. X *uilla Bogodani*), zresztą zwykle i od najdawniejszych czasów *Bogdan*, podobnie czasem *Radowan* (np. w Księdze lubiń.) obok zwykłego *Radwan* (od najdawniejszych czasów np. 1153, KDW I nr. 18 = MPP tab. IV) i t. d.
- Bogumił i.: *Bogumił* 21/22, *Bogumił* 18.
- Bolech i.: *Bolech* 45.
- Borzęta i.: *Boranta* 11: Borzęta; obok licznych miejscowości *Borzęta*, *Borzecin*, *Borzecice* ma Słownik geograf. tylko *Boręty* (niem. *Barendt*) w pow. malborskim i to jest wieś niemiecka w okolicy niemieckiej; zatem transkrypcja *Boręta* jest wykluczona. O imionach typu *Borzęta* i ich nosówkach p. niżej § 1.
- Boruch i.: *Boruch* 18; por. miejscow. *Boruch*, *Boruchowo*.
- Bralicy m.: *Bralici* 23: **Bralice*¹⁾, wedle KDW dziś *Bralin* w pow. sycowskim. Piekosiński mylnie *Pralici*.
- Bralin m.: *Bralin* 30; wedle KDW i Słownika geograf. sv. Zbrachlin dziś *Zbrachlin*, zaś wedle Śl. g. sv. *Bralin* (t. XV) dziś *Bralin*.
- Brdowo j.: *Brdowo* 30: Brdowskie jezioro, miejscowość nad nim *Brdów*.

¹⁾ gwiazdka oznacza formę, faktycznie dziś nieistniejącą.

Broda i.: *Broda* 14: nazwisko *Broda* (Krakow. i Krasiński), pr. też *Brodca* Pawiński Księgi sąd. łącz. I § 1683.

Brodek i.: *Brodec* 13: nazwisko *Brodek* (Krakow.).

Brodzik i.: *Brodic* 15. Por. uwagę pod: Sławik.

Brzuca lub Bruca, albo też Brucza i.: *Brucha* 14. Wydawcy fałszywie *Grucha*. Por. nazwiska *Bruch* (Krasiński), *Bruceń* (Krakow.).

Budziśław i.: *Budizlau* 20: ts., nazwisko (Krasiński).

Buza lub Budza i.: *Buza* 13; por. imię *Budza* KDM I (p. indeks), *Buzała* (Krakow.), *Buza* (Krasiński).

Buzk i.: *Bużc* 13; KDW fałszywie *Guze*, a Piekosiński *Buze*; dzisiejsze nazwisko *Buzek*, staroczes. *Buz Búzek* (Gebauer Slov.), obok czego — zarówno tam jak i w pol. — *Bus Bušek*, u Krasińskiego *Bus* i *Busz*, oraz *Busek*.

Byczek lub Biczek i.: *Bichek* 17. Baudouin de C. czyta *Byček*; nazwisko *Byk* (Krasiński).

Bytom m.: *Bitom* 32: ts.

C-: wyrazy, pisane przez c-, których niżej niema, patrz pod k-.

Ch-: wyrazy, pisane przez ch-, których niżej niema. patrz pod cz-.

Chelst i.: *Chelzt* 16: pr. miejscow. *Chelst*, *Chelsty*, *Chelstowo*; staropol. *chelst* 'szum' (Brückner Dzieje 58).

Chołm m.: *Cholm* 35: Chełmce (KDW; wedle Piekosińskiego nie istnieje); w normalnej polszczyźnie brzmiałoby dziś *Chełm*.

Chołm m.: *Cholm* 29: Chełmno; por. poprzednie.

Chomątowo m.: *Chomantovo* 17: Chomętowo, por. nazwisko *Chomąto* (Krasiński).

Chomieża m.: *Chomefa* 49: Chomiaża.

Chot^{si}an i.: *Chotan* 11: pr. miejscow. *Chocianowice*.

Chotle j.: *Chotle* 30: Chotel.

Chrap i.: *Chrap* 10: nazwisko *Chrapek* (Krakow.), por. miejscow. *Chrapy*, *Chrapice* i t. d., staroczes. *Hrapek* (nekrol. podlaż.).

Chropek i.: *Chropec* 13. 16: por. staroczes. *Chropoň* (Gebauer Slov.).

Chorstlino m.: *Chroftlino* 34; wedle KDW dziś Chryszczyna(?); brzmiałoby dziś *Chróślino* (pospolite). Por. pod *Dłotla*.

Chrąstow m.: *Chruřtov* 27/8: Chrząstów, por. Uwagi § 1. (Baudouin de C. *Chrustów*).

Chuz 13 i.: nasuwają się różne możliwości czytania, ale dla mnie wszystkie niepewne.

Cirnech p. Czyrniech.

Ciz p. Czyż.

Cyg lub *Cyk* i.: *Cyg* 17; por. nazwy miejscow. *Cygów*, *Cyk*, *Cyków*; nazwisko *Cyga* (Kraków).

Cyrnela p. Czyrniela.

Czająta i.: *Chaianta* 16: Czajęta, por. nazwę miejsc. *Czajęczyce*, staroczes. miejsc. *Čějětici* (Gebauer Slovň.).

Czesram m.: *Chezram* 6: Czestram (probostwo w Golejewku, pow. krobowski).

Częstoch i.: *Chestoch* 20; por. miejscow. *Częstochowa*. Formę *Częstoch* (a nie *Czestoch*, jak Baudouin de C.) uważam za pewną, bo Sł. gieogr. niema ani jednej nazwy, urobionej od imienia, złożonego z *često-* (cożby to zresztą było?), a kilka od imion z *često-*.

Czyrniech i.: *Cirnech* 47: Czerni(e)ch, por. nazwy miejscow. *Czernichów*, dawniej *Czerniechów* wzgl. *Czyrniechów*.

Czyrniela i.: *Cyrnela* 10: Czerniela, por. nazwę miejscow. *Czerlejno*, dawniej *Czyrnielin(o)* oraz ruskie *Czernelica* i t. d.

Czyż i.: *Ciz* 21: nazwisko *Czyż* (Krasiński) i mnóstwo pochodnych.

Dal i.: *Dal* 9. 15: pr. miejscow. *Dale*, *Dalewo*, *Dalewice*, *Dalki* i t. d.; daleko mniej prawdopodobne *Dział* (jak czyta Brückner Dzieje 57); w Słowniku gieogr. jest tylko kilka nazw miejsc. od *Dział* pochodzących; por. też staroczes. *Dalata* (Gebauer Slovň.) $\Leftarrow$ **Dalęta*.

Dalczyk i.: *Dalchic* 15.

Dalost? i.: *Dalost* 12 (tak, jak się zdaje, a nie *Dalosc*). Brückner Dzieje 57 czyta *Działost*, por. uwagę pod Dal. Rzadki już teraz typ: Krasiński ma tylko *Twardost*.

Dąbnica m.: *Dambnicia* 21 (*Radouit*): Dębica.

Dąbsko m.: *Dambfco* 23: Dębsko.

Dankowo m.: *Dancovo* 34: Danków; por. nazwisko *Danek* (Kraków).

Dargorad i.: *Dargorad* 18: w normalnej polszczyźnie brzmiałoby dziś *Drogorad*, por. Uwagi § 7.

- Darzk i.: *Darfc* 20; **Darzek*, por. miejscow. (kaszubskie) *Darzlub*, *Darzno*, oraz *darski* = dziarski. Czytać wzgl. wymawiać należy *Darsk* (nie *Dašk*).
- Datk i.: *Datk* 44: *Datek*, por. miejscow. *Datyn* i nazwiska *Data*, *Datka*, *Datoń* (Krakow.); możnaby czytać i *Dziudk*.
- Deuentliż* p. D²ewiętlic.
- Digoma* p. D²igom(i)a.
- Dlotla* 10 i.: dziś **Dłótl*(-ła), jeżeli dobrze zapisane. Wygląda może szczególnie, ale por. do sufiksu imię *Chrostla*: Petrus filius *Hrostle* KDM II z r. 1228 nr. CCCXCV, *Chrosła* w nekrol. wrocław. (AfslPh X 372), od czego m. *Chrostlino* (pr. wyżej). Por. też nazwisko *Dloto* (Krasiński) i miejsc. *Dłutowo* itd.
- Dobek i.: *Dobec* 10.
- Dobiesz i.: *Dobes* 47.
- Dobrenta* p. Dobr^zęta.
- Dobrina* p. Dobr^zyna.
- Dobromysł i.: *Dobromiśl* 16; por. miejscow. *Dobromyśl*, czeskie nazwisko *Dobromysl* oraz nazwisko *Prawomyśl* (Krasiński) i niżej *Zlymysł*.
- Dobroń i.: *Dobron* 21; por. miejscow. *Dobroniów*, czeskie nazwisko *Dobroň*. Ale możliwe i *Dobron*, por. *Drogon* i t. d. (Krasiński).
- Dobrosiodł i.: *Dobrozodl* 15; to samo imię mamy w załączonym dok. z r. 1204 *Dobrosodl*, *Nesodl* w nekrol. wrocław., por. też miejscow. *Dobrosielice* oraz niżej *Siodłk* i t. p.
- Dobrosz i.: *Dobros* 11; por. czeskie nazwisko *Dobroš*.
- Dobrylewo m.: *Dobrylewo* 19: *Dobrylewo*; por. nadto miejscow. *Dobryłów*, *Dobrzelin*, *Dobrzyjałowo*.
- Dobr^zęta i.: *Dobrenta* 46; por. czeskie nazwisko *Dobřata* (Gebauer Slov.).
- Dobr^zyna i.: *Dobrina* 13; por. *Gardzina*, *Męcina* i t. d.; *Dobrzyń* lub (Baudouin de C.) *Dobryń* znacznie mniej prawdopodobne.
- Dochunow m.: *Dochunov* 12: Dochanów wzgl. Dochanowo.
- Dochunow m.: *Dochunov* 13: ts.?
- Dolsko m.: *Dolzco* 35: Dolsk.
- Dolupłoz i.: *Dolupłoz* 46; por. *Biscupici seu Dolupłozici* (cytatu nie mogę odnaleźć) i czeskie miejscow. *Dolupłazi*, *Doloplazi*.

- Domaj i.: *Domaj* 17; por. miejscow. *Domajowice*.
- Doman lub Domań i.: *Doman* 21. 47; por. miejscow. *Domanice*, *Domanka*, ruskie *Domanów* i t. d. oraz *Domaniew*, *Domaniewice* i t. d.
- Domaniewicy m.: *Domanewici* 23: Domanin; wedle Piekosińskiego nie istnieje.
- Domasuł i.: *Domazul* 15.
- Domaszka i.: *Domasca* 12; por. miejscow. *Domaszki*.
- Domawuj i.: *Domauj* 19. 45; pr. pisownię *Domaug* w KDM I z r. 1257 or. oraz imię *Domastrij* Piekosiński Zapiski sądowe wielkop. nr. 116.
- Domk i.: *Domc* 9; por. miejscow. *Domkowo* i nazwisko (wzgl. imię) polskie i czeskie *Domek* (: *Dominik*).
- Drogomysł i.: *Drogomiżl* 13; por. miejscow. *Drogomyśl*.
- Drwalewo m.: *Drualewo* 35/36: ts.
- Długota i.: *Dulgota* 46: Długota.
- Dur^zewic lub D^zur^zewic i.: *Dureviz* 8; por. nazwiska *Dura* i *Dziura* (Kraków), miejscow. *Durzyn*, *Durowo*, *Dury* i *Dziurów*.
- Duisen* 11 i.: *D^zwiżen t. j. *dviženz*; może błąd zamiast *Duffen* t. j. *Dušen*, pr. staroczes. *Duffen* (nekrol. podlaż.).
- D^ziewiętlie i.: *Deuentliż* 13; por. miejscow. *Dziewiętle*, *Dziewięcin*.
- D^zigoma i.: *Digoma* 9; urobione od *dzig* = *dźwig* (por. RS II 112). Typ nazwisk dawniej pospolity; B. de C. czyta *Dygoń*, ale umieszcza w drugiej części słownika (56): por. bądź co bądź nazwisko *Dygoń* (Krasiński), więc może *Dygoma*.
- Gąba i.: *Gamba* 18: Gęba; pr. *Gamba* w załączonym dok. z r. 1204, w dok. z r. 1224 (Album palaeogr. V), dzisiejsze nazwiska *Gęba* (Krasiński), *Gębka* *Gąbka* (Kraków), *Gębica*, nazwa rodowa ludu tarnow. (Sikorski Pam. III. zjazdu histor. polskich. I Referaty str. (6), Kraków 1900).
- Gąbica m.: *Gambiża* 24: Gębice.
- Gan i.: *Gan* 17: nazwisko *Gan* (Krasiński), por. miejscow. *Gana*, *Gany*, *Ganiowice*; Brückner Dzieje języka pol. 58 czyta mylnie *Jan*; bulla nigdy nie używa *g* w znaczeniu *j*, późniejszy to nieco, a przynajmniej innych dokumentów obyczaj.

Gąsawa rz.: *Ganzawa* 48: Gąsawka.

Gazowo m.: *Gazowo* 25: wedle KDW dziś Kaszów (?), wedle Piekosińskiego Gozdów (!); por. miejscow. *Gaza*, *Gazomia*.

Głowka i.: *Glouca* 15.

Głowot^oino m.: *Glouotino* 49: Głowy (KDW); brzmiałoby dziś Głowocino.

Gniewosz i.: *Gneuos* 45.

Gniezdno lub raczej Gniezd^zien m.: de *Gneźden* 6, circa *Gneźdn* 20: Gniezno. Tak stałe także w staroczes. *Gnězden*, *Hnězden* (Gebauer Slov.), por. starą formę przymiotnika *gnieździeński*. Forma przymiotnika, używana w bulli, *gneźnensem* 36, polega chyba na niemieckiej wymowie nazwy, por. *Genežen* = Gnesen (bis) w r. 1146 (MPP III).

Gobilca p. Kobyłka.

God i.: *God* 15.

God^ziesz i.: *Godes* 15; por. czeskie nazwisko *Hodeš*.

God^zina i.: *Godina* 47. Baudouin de C. nieprawdopodobnie *Godyňa*.

Gogoła i.: *Gogola* 14: nazwisko *Gogoła* (Krasiński); por. ciekawe oboczne *Giegiela* (ibid.). Możliwyby czytać ostatecznie i *Gogola*. Wydawcy mylnie *Gomola*, co Kętrzyński poprawił na *Goopla*.

Gołek i.: *Golec* 12. 46; to samo imię w Księdze lubiń. *Golec*, dzisiaj nazwisko *Gołek* (obok *Golik*).

Golesz i.: *Goles* 15; por. miejscow. *Golesze*, *Goleszów* i czeskie *Holešov*.

Golijan i.: *Golian* 47: Goljan; por. Staszek *Golyan* Pawiński Księgi sąd. łącz. II § 6115 i nazwisko *Gol(i)jan*¹⁾, czeskie *Holjan*.

Wobec pisowni czytanie *Golan* wykluczone, pr. jeszcze § 3.

Goły i.: *Goli* 10. 12; pr. Petrus dictus *Goli* Pawiński Księgi sąd. łącz. II § 398. I § 1910.

Gor^zesz i.: *Gores* 13; por. czeskie nazwisko *Horeš* i miejscow. *Gorzeszyn*, *Gorzechowo*.

Gor^zyce m.: *Gorice* 12/13: Gorzyce.

Gośt^oina i.: *Goftina* 16: Gościna. Ale można czytać także *Gostynia* (tak Baudouin de C.) i *Goszczyna*, jak wykazują nazwy miejscowości.

¹⁾ znany przed jakimi dwudziestu laty duchowny w Krakowie.

Gość^{si}wuj i.: *Goſtiuuſj* 44.

Goston^o lub Goszczon i.: *Goſton* 44. 47; por. miejscow. Goston i nast.

Goszczonowicy m.: *Goſtonovici* 23: Goszczanów wedle KDW, wedle Piekosińskiego nie istnieje.

Grochot i.: *Grochot* 20.

Grochowiska m.: *Grochouiſca* 8: Grochowiska.

Hermanów lub Jerzmanowo m.: *Hermanovo* 35: Jerzmanowo.

Hilme p. Ilmie.

Ilmie m.: *Ilme* 46. *Hilme* 22: Jelmie niedaleko Kalisza, tak Kętrzyński Studya 50 = RWH XXVI 250, a nie Ilno jak KDW, który (taksamo Piekosiński) czytał w w. 22 *Hilme*, poprawił Kętrzyński; jest też *Ilmie* koło Kalisza.

Janowicy m.: *Janouici* 24: Jankowice.

Jarot^oicy m.: *Jarotici* 24: Jarocice; od pospolitego niegdyś imienia *Jarota*.

Jęz i.: *Jes* 16. 17; dzisiejsze nazwisko pospolite (Krakow., Krasieński).

Jezior lub Jęzor i.: *Jęzor* 17; Baudouin de Courtenay (18) i Brückner (56) *Jezior*, co jest bardzo możliwe, ale można czytać i *Jęzor*. W każdym razie tamto jest zwykle, por. nazwiska *Jezior*, *Jeziora*, *Jezierza* u Krasieńskiego i *Jezioro* (Krakow.).

Jurzewicy m.: *Jureuici* 34: Jurków.

Kalisz m.: *Calis* 22, *Calis* 6: Kalisz.

Kądz^oerza i.: *Candera* 9: to samo imię w załączonym dok. z r. 1204 *Kandera*, w Księdze lubiń. zdrobniałe *Caderic*, pr. miejscow. *Kędzierzyn*, nazwisko *Kędzior* (Krakow., Krasieński), pr. Iohannem.. dictum *Kódzorka* Pawiński Księgi sąd. łącz. II § 365. Baudouina de C. *Kądzera* niemożliwe.

Karchowo m.: *Karchouo* 24/25: Charchów; por. miejscow. *Karchów*, *Karchowo*.

Karna i.: *Carna* 10; por. miejscow. *Karna*, *Karnice*.

Karniesz i.: *Carnes* 13; por. miejscow. *Karniszewice*, *Karniszewo*.

Kars i.: *Carz* 14; por. miejscow. *Karsy* i t. d.

Kieblowo m.: *Keblouo* 20/21; pr. miejsc. *Kiebló*, *Kieblów* (*Keblow*) Piekosiński Zap. sądowe wielkop. 361. 877, czes. *Kebli*

- (Jireček Topographia); czytanie *Kębtowo*, jak Baudouin de Courtenay (21), wykluczone. Dziś podobno nie istnieje.
- Kłobuczek i.: *Clobuchec* 9.
- Klonowa m.: *Clonova* 25: Klonów.
- Kluczycey m.: *Cluchici* 24: Kluki wedle KDW, wedle Piekosińskiego nie istnieje.
- Kobierzyczsko m.: *Coberichesco* 24: Kobierzycko. O pisowni *-chesco* = *-czsko* p. niżej § 6.
- Kobyłka i.: *Gobilca* 9; zapewne błąd zamiast *Cobilca*; nazwisko *Kobyłko* (Krakow.).
- Kochan i.: *Cochan* 19.
- Komor i.: *Comor* 9. Jak wiadomo *komar* (owad) nazywał się dawniej *komorem*.
- Końar^{ze} m.: *Conare* 35; wedle Piekosińskiego dziś Koniary.
- Konieczno m.: *Conecheno* 34: Konieczno. O pisowni *-che* = *-czp*. Uwagi § 6.
- Koniusz i.: *Conusf* 9: nazwisko *Koniuszko* (Krakow.), por. miejsc. *Koniuchy*, *Koniusza*.
- Koś^{si}oł i.: *Cofstol* 10. Brückner Dzieje 56. 58 czyta *Kościół*, Baudouin de C. *Kostol*; por. nazwisko *Kostiół* (Krasiński), ale także *Kost*, *Kostaś* i t. d. (Krakow.).
- Kożuszek i.: *Cofusfec* 11: nazwisko *Kożuch* (Krakow.).
- Kra(j)ik i.: *Craic* 9: nazwisko *Kraj* (Krasiński) i t. d., to samo (*Kraj*) w dodanym dok. trzebnickim; *Craico* w nekrol. wrocław.
- (Kraków) m.: *Cracovie* 33 (Gen.), circa *Cracoviam* 33/34.
- Krąbosz i.: *Crambos* 21; może myłka zamiast *Grambos* = Grębosz.
- Krolewicy m.: *Croleuici* 34: Królewice.
- Krost i.: *Croft* 12.
- Krostawiec i.: *Croftauetz* 11/12.
- Krostawc i.: *Croftauz* 19: Krostawiec wzgl. Chrostawiec.
- Krotosza i.: *Crotoffa* 19: to samo imię w dodanym dok. trzebnickim, por. miejscow. *Krotoszyn*.
- Krszczon i.: *Crfton* 13. 17; staroczes. *Krščen* (*Křšten*) (Gebauer Slovň.), por. miejscow. *Krzczonów*, *Krzczonowice*, *Krziecice*. Brückner Dzieje 57 czyta *Krzton* ($\Leftarrow$ Cristian), por. na-

- zwisko *Krztonin* (Krakow., jeżeli tylko nie od *krztoni* = krtani).
- Kruszk i.: *Crufc* 17: Kruszek, por. miejscow. *Kruszki* i t. d., oraz nazwisko *Krusz* (Krasiński).
- Krżepk i.: *Crepc* 18: Krzepek, por. miejscow. *Krzepe(z)ów*, nazwisko *Krzepowski* (Krakow.) i t. d.
- Krzyk i.: *Crik* 14: nazwisko *Krzyk* (Krasiński) i t. d. Wydawcy mylnie *Cik*.
- Krzyż i.: *Criz* 9: nazwisko *Krzyż* (Krasiński). Wydawcy wszyscy *Ciz*.
- Krzyżan i.: *crisan* 16 oraz *Crifan* 14. 44/45. Zakrzewski poprawia Piekosińskiego, który ma dobrze *Crisan*, z KDW na *Cisan* (wiersz 16). Zaś w w. 44/45 *Crifan et Subic* (tak też KDW) poprawia Kętrzyński na *Crisam*, a Zakrzewski na *Crisani*.
- Kurasek lub Kuraszek i.: *Curaffect* 11; por. miejscow. *Kuraszków*; por. też nazwisko *Kurosz* Pawiński Księgi sąd. łącz. I § 2578 (*Curosz* ib. 2725). Brückner Dzieje 56 czyta *Kuruszek*.
- Cuz* 19 i.: można czytać Kus, Kuś, Kuz, Kuź, Kusz; por. nazwiska *Kuś*, *Kuź*, *Kusz* (Krakow.); *Kusz*, *Kuź* (Krasiński).
- Kusza i.: *Cuffa* 12: nazwisko *Kusza* (Krasiński), por. miejscow. *Kuszyn(a)*.
- Kwasek i.: *Quaffect* 48: to samo imię w Księdze lubiń. *Quacec* (zamiast *Quasec*); *Kwas* KDM I (indeks) i t. d.; por. staroczes. *Kvasoň* (Gebauer Slovn.).
- Kwaska i.: *Quasca* 16; por. staroczes. *Kvasa* (Gebauer Slovn.). Zakrzewski poprawia Piekosińskiego (*Quazca*) na *Ruasca* (!).
- Kwiatek i.: *Quatec* 20: pospolite, np. w załączonym dok. trzebnickim i t. d. (i dzisiaj).
- Łączyca m.: *Lunciz* 26; in castello *Lancicie* 30: Łęczycza.
- Łąda m.: *Landa* 6: Łąd.
- Łazina i.: *Lazina* 47.
- Lederg* 10: według Brücknera Dzieje jęz. pol. 57 „zamiast *Ledarg* t. z. na polu czy ledwie drogi“; pierwszy składnik (p. lř Miklosich Et. Wtb.) powtarza się niby w nazwach *Lecarth* Pawiński Księgi sąd. łącz. I § 56. 397 i *Lewart*,

Lenart (obok czego *Lenert*!), ale są to może wszystko nazwy niemieckie.

Łekna m.: *Lecna* 6: *Łekno*; zresztą piszą dokumenty XII i XIII w. stale *Łukna*, co trudno z Brücknerem (PF VI 597) uważać tylko za fałszywą pisownię; w każdym razie, jak wykazuje czes. *lekno* 'lilja wodna' w porównaniu z litew. *luknė* 'ts.' oraz liczne nazwy wód i miejscowe na obszarze litew. od *luk-n-*, a na ruskim od *lok-n-* urobionych, formą zasadniczą jest **łkno-* wzgl. **łkna-* (tak też B. de C. Słownik 22, Brückner l. c. i Dzieje jęz. pol. 50/51). Sprawa niejasna. Przedewszystkiem trzeba zaznaczyć, że w znanych trzech dokumentach Zbyluta z r. 1153 (MPP IV. V. VI = KDW I nr. 18 i str. 577 do nr. 18) pisana jest ta nazwa przez ligaturę *o* z bezpośrednio nad nim nadpisanym *v*, to jest taksamo jak w greckich rękopisach pisanych minuskułą pisano *ov*: a mianowicie w tab. (MPP) IV dwa razy *lōkna*, raz *lōkne* (locat.), a taksamo w imieniu *Myfŷkōne pomerano*; w tab. V zupełnie taksamo, a nadto czwarty raz *lōkno* (z dosyć wysoko nadpisanym *v*); w trzecim (tab. VI) taksamo jak w pierwszym. Otóż co ma znaczyć ta pisownia? Zresztą dokumenty te używają liter *u* oraz *o* jak wszystkie, polski *Mieszek* kilkakrotnie w nich pisany, jak zwykle: *Meficone*, *Meficonis*, a taksamo wyrazy z *-u*. W każdym razie nie można tego transkrybować przez *-o* i twierdzić, że *Łekno* pisano dawniej obok *Łukna* także *Łokna*. Przypominam w tym związku dwukrotną pisownię *Sciremuŷine* w dok. z r. 1146 (KDW I nr. 12 = MPP III; *sci* = *che* naszej bulli = *č*), zresztą zawsze *-meszno*. Innego rodzaju jest przykład *Slegocino* z r. 1213 (KDW 80. 1197), co = *Śługocin* (wieś w pow. konińskim), jeżeli dobrze odczytano! Jużci przychodzi na myśl kaszubska alternacja długiego i krótkiego *u* (*u*: *ě*); ale z drugiej strony przykład ten, chociaż zawiera stare *u*, a *Łekno*-*Łukna* stare *z*, jest o tyle jednorodny z tamtym, że w obu razach mamy pozycję po *ł*. Przypomina się tedy gwarowe (znane mi np. osobiście z okolicy Mogilan, na południe od Krakowa) *łubem* i t. d. = *łbem*, w casus obliqui od *łeb*, gdzie pod

wpływem natury *ł* przed następującą spółgłoską rozwinęło się *u*, pozornie jakoby z *e* $\Leftarrow$ *z* alternujące. A więc może z dawnej oboczności *łkno*- (w pewnych razach) || *łkno*-rozwinęło się *łekno* || *łkno*, a to ostatnie $\Rightarrow$ *łukno*? Naturalnie nie dałoby się to zastosować do *Słegocina*. Nadto trzeba pamiętać o owej pisowni *Myfyskone*. A więc, muszę wyznać, dla mnie: non liquet.

Lestnica i.: *Lestniża* 18.

Lestnic(a) m.: *Lestniż* 17: Leźnica (?).

Liffinino, *Lizininino* p. Łysinino.

Łochowicy m.: *Lochouici* 22: wedle KDW Łaszków, nie istnieje wedle Piekosińskiego, por. miejsc. *Łochów*, *Łochowo* i t. d.

Łokana i.: *Locana* 21.

Łowąta i.: *Louanta* 11: Łowęta, por. miejsc. *Łowęcin* i Uwagi § 1.

Łowicz m.: *Louiche* 28: Łowicz. O pisowni *-che* p. Uwagi § 6.

Lucha i.: *Lucha* 13; por. miejscow. *Luchowo*, *Luszyn*, *Luszwice* i t. d.

Lunciz p. Łączycza.

Łysinino m.: *Liffinino* 19; *Lizininino* 48: Łysin.

Maliszka i.: *Malisca* 17: por. nazwisko *Malisz* (Krakow.).

Małogoszcz m.: *Malogost* 26: Małogoszcz.

Malonowicy m.: *Malonouici* 23: Malanów.

Małozimie i.: *Malozimiz* 17.

Manina m.: *Manina* 24: Monice (Manice) albo może Manin.

Manina m.: *Manina* 31: Momina (u Długosza Monina).

Mąkosza i.: *Mancoffa* 44: Mąkosza, por. *Mancosa*, *Macossa* KDM I (p. indeks) i miejscow. *Mąkosy*, *Mąkoszew* i t. d.

Mątina i.: *Mantina* 11: Męcina (Krasiński i t. d.), staroczes. *Mutina* (Gebauer Slovn.).

Mątisz i.: *Mantis* 47. 48.: Męcisz, pr. staroczes. *Mutis*, *Mutiffek* (nekrol. podlaż.) i *Mutiš* u Gebauera (Slovn.), nazwisko *Męciszewski* (Kraków) i t. d.

Marlek i.: *Marlec* 9; KDW fałszywie *Marsec*; por. imię *Mart* u B. de C. Słownik 26 i miejscow. *Marlewo*.

Marusk lub Maruszk i.: *Maruż* 45: Marusek lub Maruszek, pr. miejsc. *Marusy*, *Marusze*, *Maruszki* i t. d. (nazwisko *Marusi(e)ński* i t. d.).

- Mieszek i.: *Mefec* 10/11.
- Milaczek i.: *Milachec* 12: nazwisko *Milaczek* (Kraków.), por. *Milach* w nekrol. wrocław., czes. *Milák* (Gebauer Slovn.). Można czytać także *Milaczek* (jak Baudouin de C.) lub *Mylaczek*.
- Milej i.: *Milej* 10. 11. 12. 13. 13: staroczes. *Milej* (Gebauer Slovn.).
- Milik i.: *Milic* 13.
- Milicz m.: *Demiliche* castello 25: *Milicz*. O pisowni *-che* p. Uwagi § 6.
- Milich i.: *Milich* 10. NB. *Milich* = *Milich*, ale *Milicz* = *Miliche*.
- Miloch i.: *Miloch* 9.
- Milochat i.: *Milochat* 10; można czytać i *Miloczat*, pr. *Czat* (np. Petro dicto *Czat* Pawiński Księgi sąd. łącz. I § 2532), *Czatek* i t. d. Baudouin de C. czyta *Mitochat*.
- Milodat i.: *Milodat* cum villa 25.
- Miłosz i.: *Milos* 11. 48.
- Miłostowicy m.: *Milostouici* 25: *Miłkowice* (?)
- Miłowan i.: *Milouan* 16. 18.
- Miłowit i.: *Milouit* 15.
- Miłowuj i.: *Milovj* 17.
- Mirzeta i.: *Miranta* 14: *Mierzęta*, por. miejscow. *Mierzęcin*, *Mierzęce*; staroczes. *Miřata* (Gebauer Slovn.).
- Miřl-* p. *Myśl*.
- Młodosz i.: *Mlodos* 20.
- Modic* 47 i.: może błąd zamiast *Mlodic* = *Młodzik*.
- Modleta i.: *Modlenta* 45.
- Mogilek i.: *Mogilec* 12.
- Mozuta i.: *Mozuta* 44.
- Mysłak lub Myślak i.: *Miřlac* 8; por. miejscow. *Mysłaków*, *Myślakowo*, *Myślakowice*.
- Mysłęćino m.: *Miřlentino* 23: ts., por. staroczes. imię *Mysłata* (Gebauer Slovn.).
- Myślim i.: *Miřlim* 17.
- Nadziej i.: *Nadej* 11. 44; staroczes. *Náděj* (Gebauer Slovn.).
- Nakieł m.: *Nakel* 6: *Nakło*; jest jeszcze kilka innych miejscowości tej samej nazwy, wszystkie zwały się dawniej *Nakieł*; tylko parę zachowało do dziś tę formę. Nom. *Nakło* zamiast *Nakieł* urobiony analogicznie wedle casus obliqui

- Nakła*, w *Nakle* i t. d., taksamo jak wedle *piekta* i t. d. urobione *piekło* zamiast starszego *piekiet*.
- Niegłos i.: *Negłoż* 9. 13; por. miejscow. *Niegtosy*, *Niegtoszew*, także *Niegtłosów* (Pawiński Księgi sąd. łącz. II § 5957 *Neglosow*, I 63 ... *Neglossow*, stąd *Neglossowski* I 29).
- Niemir i.: *Nemir* 14: Niemier.
- Niemirzyc? i.: *Nemiris* 12. Brückner Dzieje 57 czyta Niemirzyc, Baudouin de C. waha się między Niemirysz i Niemirzyc. Nazwisko *Niemierzyc* częste.
- Niemoj i.: *Nemoj* 17; pospolite dawniej imię, stąd *Niemojewo* itd.
- Nienach i.: *Nenach* 21; por. stecz. *Nah* (nekrol. podłaż.).
- Nesda* p. *Niezda*.
- Nefnavý* p. *Nieznawuj*.
- Niesuł i.: *Nefful* 12, *Nezul* 18.
- Nieudas i.: *Neudaf* 14. KDW i Piekosiński mylnie *Nadas*, Kętrzyński *Niudas*, Zakrzewski *Naidas*; por. *Nieudał* (trzebnicki r. 1204 i nekrol. wrocł.), *Udała* (Krasiński).
- Niewztrop i.: *Neustrop* 16. Czy Nieustrop? Pr. *Neuzrost* w nekrol. wrocł.
- Niezamysł i.: *Nezamizl* 44.
- Niezda i.: *Nesda* 18/19; pr. *Nefda* w załączonym dok. z r. 1204, gen. *nefde Nesde* ibid., *Nesda* (bis) w Księdze lubiń. i t. d.
- Nieznawuj i.: *Nefnavý* 13, *Neznawý* 16.
- Ninomysł i.: *Ninomizl* 15; staroczes. *Ninomizl* (nekrol. podłaż.), por. *Ninoth* w Księdze lubiń., *Ninota* KDM I (p. indeks), *Ninotha* Pawiński Księgi sąd. łącz. I § 92 i częste *Ninogniew* (ibid.), staroczes. *Ninek* (nekrol. podłaż.).
- Nyr rz.: *Nir* 29: Ner.
- Okr²os i.: *Ocroż* 10; por. nazwisko *Krzoś* (Krasiński) i *Ocressa* t. j. Okrzesza w Księdze lubiń. i t. d.
- Ołobok rz.: *Oloboc* 23.: ts. (lub Ołoboczka) l. d. Proсны.
- Opole m.: *Opole* 11: Opole.
- Oślab i.: *Oflab* 19.
- Ostrow m.: *Ostrov* 6: Ostrów.
- Ożar i.: *Ofar* 12: taksamo w nekrol. wrocł., por. *Ozar*, nazwa rodowa ludu tarnowskiego (Sikorski w Pam. III. zjazdu histor. pol. I. Referaty, Kraków 1900, str. (4)), liczne m. *Ożarów* itd.
- Pąpik i.: *Pampic* 9: Pępik.

Pãd^{zi}et^{si}ech i.: *Pandetech* 9; może błąd zam. *Bandetech* = Bãd^{zi}et^{si}ech.

Pãt^{si}en i.: *Panten* 47. Częste: *Panten* w dok. z r. ca 1166 (MPP), *Panten Puten* w Księdze lubiń. itd., por. też Uwagi § 1.

Pãt^{si}isz i.: *Pantis* 8; *Pantif* 13; to samo imię w dok. z r. ca 1166 (MPP) *Pantiz*; złożone *Pãcislaw* ($\Rightarrow$ *Pęcław*), np. *Putislaus Putiflay* (gen.) w dok. z r. 1224 (MPP), *Pantizlava* f. w Księdze lubiń.; por. miejscow. *Pęciaki*, *Pęcław* i t. d.

Parchyna i.: *Parchina* 16; por. miejsc. *Wietchnin*.

Parzech i.: *Parech* 9.

Parno m.: *Parno* 24: Parzno. Piszę Parno, bo formy dzisiejsze Parzno, Jaworzno, Górzno i t. p. (podobne spotykają się zresztą już w XIV w.) niewątpliwie powstały drogą wyrównania analogicznego. Odmiana szła pierwotnie jak myśle *Parno Parna*... || w *Parźnie*; wskutek często używanego loc. (w *Parźnie*) dostała się ta forma i do innych przypadków.

Pella i.: 14. Brückner Dzieje jęz. pol. 58 uważa za jedno z nielicznych zresztą w naszej bulli imion chrześcijańskich i objaśnia jako *peła* (z ołtarza). Jednak stała i w innych źródłach pisownia -ll- zastanawia, pr. Pella Pawiński Księgi sąd. łącz. II § 6682. I § 260. 263. 343. 522. Może = *Pella*; jest nazwisko *Piela* (Krakow.). Zakrzewski mylnie *Pel.la* (nie nie brakuje).

Pielca rz.: *Pelza* 28: Pilica. Forma *Pielca* znana i z innych dokumentów; o stosunku jej do dzisiejszej mam zamiar pomówić na innym miejscu.

Pifchino p. Pyszczyño.

Piskla i.: *Pifcla* 45.

Piskor^z i.: *Pifcor* 14.

Pizła lub Pizla i.: *Pifla* 18.: nazwisko *Pizło* (Krakow.).

Plastk i.: *Plafte* 14: Plastek; por. miejsc. Plastowo; Brückner Dzieje 58 czyta *Plastk*.

Plitwica rz.: *Plituiza* 6: Plitwica, dopływ Rokitki (prawego dopływu Noteci).

Plocen'is (castelli) 30: (płocki).

Pniewo m.: *Pneuo* 49: Pniewy.

- Pokaj i.: *Pocaj* 47; Baudouin de C. czyta *Počaj* (Poczaj) i oczywiście to się nasuwa zaraz, ale *Poczajowy* są ruskie, a mamy nazwisko *Kaj* (Krasiński), no i verbum odnośne.
- Poddąbie? m.: *Poddambi* 35: Dąbie (KDW). W tekście jest wyraźnie *Poddambim. Hermanovo*, przyczym *m* rozciągnięte; zwykle czytają *Poddambia*.
- Podgorzyno m.: *Podgorino* 48: Podgórzyn.
- Półk i.: *Pole* 47: brzmiałoby dziś w normalnej polszczyźnie *Pelk*, por. pospolite *Pelka*, a z drugiej strony północne polskie *Półczyn*. Ale nie jest wykluczone, że forma dziś by brzmiała *Półek* (albo nawet *Polek*). Por. *Polech* w nekrol. wrocław.
- Poniat i.: *Poniat* 19/20.
- Pozd^{zi}ech i.: *Pofdech* 9; wydawcy mylnie *Posbech*; por. nazwisko *Póździocha* (Sikorski O nazwach rodowych ludu tarnowskiego. Pamiętnik III. zjazdu historyków polskich. I. Referaty Kraków 1900, str. 6 rozprawki) i miejscow. *Póździmierz*, imię *Pozdek* w dodanym dok. trzebnickim i t. d.
- Potulino m.: *Potulino* 11: wedle KDW dziś Podolin, wedle Piekośińskiego Potulino.
- Powoz i.: *Pouoż* 13: Powóz.
- Precart p. Przekart.
- Przedecz j.: *Pretche* 30: Przedecz (gen. Przedcza).
- Przęgini rz.: super *Pregini* 34: Przęginia. Bulla ma stary nom., podobnie staropol. *jaskini* obok późniejszego *jaskinia* i t. p. Forma *przęgini* tym ciekawsza, że w cerkiewnych zabytkach przekazana wprost tylko forma *prëgynja* (pr. Leskien IF XXI 197 nst.).
- Przekart i.: *Precart* 15; KDW fałszywie *Precard*; por. miejsce. *Piekart*, *Piekarty*, *Polikarcice* (ale to ostatnie może zawiera *Polikart* $\Leftarrow$ Polikarp).
- Przybysza i.: *Pribiffa* 17; KDW fałszywie *Pibissa*.
- Przykuna m.: *Pricuna* 24: Przykuna.
- Proszyna i.: *Prożina* 46: Prószyzna.
- Prusota i.: *Pruffota* 14.
- Puka i.: *Puca* 10; pr. *Woycech Puka* Pawiński Księgi sąd. łęczyckie II § 188, patron. *Nicolaus Pucicz* ibid. 623. 625, dalej *Pucza* ib. I § 331. *Puczko* ib. I § 2004. 1390. *Pucek* I § 1221. 1225.

Pyszczyño m.: *Pifchino* 21: Pyszczyń.

Q-: wyrazy, pisane przez q-: patrz pod k-.

Rad^{zi}ęta i.: *Radenta* 8, *Radeta* 18; por. miejscow. *Radzięcin*, *Radziątków*. *Radziętów*.

Radlicy m. (a raczej mieszkańcy): *Radlici* 28: dziś Radliczyce (Piekosiński)?

Radosz i.: *Rados* 12. 14. 19, *Radoś* 19; częste, np. KDM I (indeks) itd., i dziś jeszcze (Kraków. itd.).

Radost i.: *Radośt* 14. 16. 18. 19. 21. 44; częste, np. KDM I (indeks); por. miejscow. *Radostów*, *-towice*, *Radostków*. Obok form na *-ost* były również częste na *-osta* np. *Radost* || *-sta* w Księdze lubiń.; podobnie i przy innych tego typu.

Radot^śiech i.: *Radotech* 11.

Radouit 27: tekst ma: *Dambnicia Radouit cum his Smarcek* .., co należy prawdopodobnie poprawić na: *D. cum his, R., S. ...*; naturalnie mogła jednak i Dębница ta wówczas nosić drugą nazwę Radowić.

Rajsko m.: *Rajżco* 22: Rajsko.

Radzk i.: *Rażc* 16; por. miejscow. *Radzewo*, *Radzyń* i t. d.

Rdzek i.: *Rżek* 19; tak, nie *Bżek* jak KDW i inni; por. miejsc. *Rdzów* i t. d.

Reczk i.: *Reck* 13; por. liczne miejscow. *Raczki*, *Raczków* itd.; ale imię może być także identyczne z wyrazem *reczek* (dyjał. *recek*) 'chomik, kret'. Por. zresztą nazwisko *Recz* (Kraśiński) = *Rec* (Kraków.) i *Reczek* (Kraków.).

Redąta i.: *Redanta* 9; może myłka zamiast *Redenta*, por. wyżej Rad^{zi}ęta i miejscow. pomorską *Reddentin*.

Redek i.: *Redec* 11; por. liczne nazwy miejscow. urobione od imienia *Radek*; ale istniało także imię *Redek* zupełnie innego pochodzenia, por. miejscow. *Redecz*, *Recz* = dawniej *Rdecz* i *Redecz* (t. j. pierwotnie *Rdecz*, gen. *Redcza*), od których nazwisko *Redecki*.

Redonk i.: *Redonc* 17/18; por. miejscow. *Radonek*, *Radonice* itd.

Redosz i.: *Redoś* 18; por. wyżej Radosz.

Redzk i.: *Reżc* 16. Może być identyczne z powyższym *Radzk*, ale także z powyższym *Rdzek*: pierwotna odmiana *Rdzek*, gen. *Redzka*, skąd potem nom. *Redzk* (jak *szewc* z dawniej-

szego szwiec g. szewca itd.). [Prof. Łoś słusznie wyklucza *Redzk* = *Rdzek*].

Rileuo p. Rylewo.

Rozpr^{za} m.: *Rosp^{ra}* 26: Rozprza.

Rpisz i.: *Rpis* 18. Imię objaśnione przez Brücknera Zeitschr. f. vergl. Sprachforsch. (KZ) XLII 363.

Ruda m.: *Ruda* 6: Ruda.

Rudnicy m.: *Rudnici* 34: Rudawa (wedle KDW).

Rus i.: *Ruż* 8: nazwisko Rus (Krakow., Krasiński), por. następne i miejscow. *Rusota*, *Rusocin* itd., imię *Rusava*, w Księdze lubiń. i t. d.

Rusota i.: *Ruffota* 46; por. nazwisko *Rusocki*.

Rusowie i.: *Ruzouiz* 19; odojcowskie do *Rus*. KDW dobrze, Piekosiński *Kuzouiz*, Zakrzewski poprawia na *Bnzouiz* (!).

Rylewo m.: *Rileuo* 48: Rydlewo. Stosunek niejasny.

Rzek p. Rdzek.

S-: wyrazy, pisane przez s-, których niżej niema, patrz pod z-ż-.
Sąd^ziej i.: *Zandziej* 45: Sędziej.

Sąd^ziejewicy m.: *Zandeiewici* 23: Sędziejowice.

Sądomir^z m.: *Zandomir* 31: Sandomierz wzgl. Sędomierz.

Sarbinowie i.: *Zarbinouiz* 16; od imienia *Sarbin*, pr. *Zarbin* w załączonym dok. z r. 1204, *Sarbinus* w Księdze lubiń. oraz Rozwadowski RS I 222 przyp.

Scaple 9 m.: prawdopodobnie *Czaple*, miejscowość dziś nieznana. Wedle Platara (u Małeckiego Studium nad bullą .. 32) mniejsze jezioro żnińskie jeszcze dziś nazywa się *Czaple*; wedle Słow. gieogr. XIV 809^b nazywało się zaś dawniej *Czajka* (dziś *Małe*).

Scarbinichi p. Skarbinicy.

Siedl^{ła}ta i.: *Zedlanta* 15: Siedl^{ła}ta, pr. nazwę miejscow. *Siedl^łatków*; to samo imię w dodanym dok. trzebnickim, staroczes. *Sedlata* (nekrol. podlaż.).

Siedlewit i.: *Sedleuit* 21.

Siedlon i.: *Sedlon* 10. To samo imię w Księdze lubiń. (*Sedlon*).

Sieradz m.: *Zeraz* 23: Sieradz, p. Siradz. Taksamo *de Seraz* (bis) w dok. z r. 1224 (Album palaeogr. V). Forma *Sieradz* obok *Siradz* (wzgl. imienia osobowego *Sirad* obok *Sierad*) nie polega

oczywiście na przejściu *i, y* przed *r* w *e*, bo o tym w XII w. niema mowy (pr. Rozwadowski RS I 228 nstt.), tylko na obocznych, ale różnych formach pierwszego składnika; podobnie mamy *Wiesław* || *Wisław*, *Zdziśław*.. || *Zdzisław*..

Sidło lub *Szydło* i.: *Sidło* 17.

Sile lub *Silce* m.: *Silche* 18: Sielec. Są dwie wątpliwości: 1) *che* oznacza zwykle *cz(e)*, por. Uwagi § 6; ale drugi taki sam wypadek p. niżej pod *Sole*; wreszcie trzeci *Scarbinichi* = Skarbiniecy; 2) stosunek dzisiejszej formy do *Silche* niezupełnie jasny.

Siman p. Szyman.

Sinoch i.: *Sinoch* 16. Czy Synoch?

Siodłk i.: *Sodlc* 16: Siodłek.

Siostrosz i.: *Softros* 21: por. imię *Sestrewit* (Siestrzewit) w dodanym dok. trzebnickim.

Siostroch i.: *Softroch* 12.

Zippen p. Sypien.

Sirak i.: *Sirac* 8: Sierak; por. liczne miejscow. *Sieraków*, *Sierakowice* i t. d.; mniej prawdopodobnie czytać *Żyrak*, por. miejscow. *Żyraków*.

Siradz m.: *Zirag* 26: Sieradz, p. wyżej Sieradz.

Siroch i.: *Ziroch* 15. 16: Sieroch, por. miejsc. *Sieroszewice* i t. d.; Baudouin de C. czyta *Žirosz* (Żyroch), por. następne.

Sirośław i.: *Sirozlau* 15: Sierosław, por. liczne *Sierosławice*; Baudouin de C. czyta *Žiroslāv* (Żyrośław), co też możliwe, por. *Žerosławice*.

Skarbiniecy m.: *Scarbinichi* 20: Skarbienice.

Skrzyn m.: *Skrin* 26: Skrzynno.

Sławik i.: *Zlauic* 20; taksamo w nekrol. wrocław., *Slavica* (bis) w Księdze lubiń., *Slavic* KDM I (p. indeks), dzisiejsze *Sławik* (Kraków). Nie czeskie, tylko oboczna forma obok *Sławek*, jak *Janek* || *Janik*, *Radek* || *Radzik* itd. itd.

Sławosz i.: *Zlauof* 8; *Navos* czytają mylnie wszyscy wydawcy.

Smardzek lub *Smareczek* i.: *Smarcek* 21. Baudouin de C. czyta *Smarček*.

Smardz lub *Smarsz* i.: *Smars* 10. *Smars* 15, *Smarf* 47; taksamo (*Smars*) w nekrol. wrocł.; por. *Smarzs* KDM I (indeks).

- Smarsk lub Zmarsk i.: *Zmarsc* 8: Zmarsk (*zmarask* = zmarszczek)
Brückner Dzieje 58; mogłoby być i Smarszk, por. miejscow. *Smarchów*.
- Smil i.: *Zmil* 18: *Smil* w Księdze lubiń., staroczes. *Smil Zmil* (nekrol. podlaż.), *Smil* KDM I (kilka razy, p. indeks) itd., por. miejsc. *Śmilów* i t. d.
- Smogor^z lub Smogor i.: *Zmogor* 9, *Smogor* 45. 46; por. staroczes. *Smogor* (nekrol. podlaż.), nazwisko *Smogor* (Krasiński), liczne miejscowości *Smogorzewo* i t. d., oraz *smogórz* 'torf'. Brückner Dzieje 58 czyta *Smogor*.
- Smolsko m.: *Smolzco* 24: ts.
- Snowid i.: *Snouid* 10: por. miejsc. *Snowidowo*.
- Sobia, mniej prawdopodobnie Soba lub Zoba i.: *Zoba* 48; por. nazwisko *Niesobia* (Krasiński), miejscow. *Sobin*, *Sobiny*, *Sobanice*; *Zobki*.
- Sobąta lub Sobiąta i.: *Sobanta* 12.
- Sodlc p. Siodłk.
- Solc lub Solce m.: *folche* 32: Solec. Czy też czytać Solcz(e)? por. uwagę pod Sile.
- Softroch*, *Softros* p. Siostroch, Siostrosz.
- Sowicy m.: *Souici* 22: Sowina.
- Spyt^śimir^z m.: *Spitimir* 24. 26: Spicimierz, Sł. g. podaje tylko formę Spicymierz.
- Stan i.: *stan* 22: pospolite.
- Stanoch i.: *Stanoch* 18: nazwisko *Stanoch* (Kraków).
- Stary Biskupicy m.: *Staribiscupici* 8, *Staribiscubici* 48 (sic): Biskupin (w p. żnińskim, tak KDW i Słownik geogr. sv. Stare B.; Piekosiński fałszywie: B. smolane w p. kaliskim).
- Stojgniew i.: *Stojgneu* 48.
- Strzałek i.: *Stralec* 20.
- Strzesz i.: *Stres* 16: por. miejsc. *Strzeszewo* i t. d., imię *Stresco*.. KDM I (indeks) i t. d.
- Śrzem m.: *Zrem* 35: Śrem.
- Śrzeniawa m.: *Zrenaua* 34: Śreniawa.
- Subic* 45 i.: można czytać Subik, pr. *Subach* w Księdze lubiń.
- Suchor^za lub Suchora i.: *Suchora* 17: to samo imię w załączonym dok. z r. 1204 *Zuchora*, *Zucora*. Było też podobne imię

- z nosówką *Sąchor(z)a*, pr. w dok. z r. ca 1166 (MPP VII)
Sanchora; miejsc. *Suchorów*, *Suchorzew*.
- Suł i.: *Sul* 8; por. liczne miejscow. *Sułów* i t. d. i następne.
- Sulek i.: *Sulec* 10: nazwisko *Sulek* (Kraków.).
- Sulichna i.: *Sulichna* 17. Typ imion bardzo dawniej pospolity.
- Sulid^{zi}ad i.: *Sulidad* 14.
- Sulirad i.: *Sulirad* 10.
- Sulik i.: *Sulic* 16: miejsc. *Sulików*.
- Sulisz i.: *Sulis* 14: miejsc. *Suliszew* i t. d.
- Sulisław i.: *Sulizlav* 11: nazwisko *Sulisław* (Kraśński) i liczne miejsc.
- Sulistryj i.: *Sulistryj* 19.
- Suliwuj i.: *Suliuj* 19.
- Sułowstowo m.: *Suloftouo* 25: Suliszewice wedle KDW.
- Swądra rz.: super *Zuandri* aquam 22: Swędrnia. Pisząc *Swądra* przypuszczam, że *Zuandri* nie jest nom. *Swądry*, bo trudno by z takiego typu dojść do pochodnego *Swędrnia*. Zresztą jeszcze w XIV/XV w. spotyka się starą formę *Swędra*, np. w Pracach filol. V 83.
- Swar i.: *Zuar* 20: nazwisko *Swar* (Kraśński), cf. *Svaris* KDM I (indeks).
- Świeprawicy m.: *Zuepraucici* 19, *Zuepraucici* 48. Wedle wydawców, którzy na pierwszym miejscu czytają mylnie *Zuepaucici*, dziś nie istnieje. Brzmiałyby *Świeprawice* lub *Sieprawice*.
- Świrszech lub Śwircz i.: *Suirsc* 11: Swierszcz. Brückner Dzieje 58 *Swircz*.
- Sypien^o i.: *Zippen* 18; por. miejscow. *Sypień*, *Sypniewo* i § 3.
- Szyman i.: *Siman* 12: pospolita dawniej forma imienia *Szymon*.
- Taisz i.: *Tais* 10.
- Tądów m.: *Tandov* 24: Tądów.
- Tągomir i.: *Tangomir* 15: *Tęgomier.
- Targosza i.: *Targoffa* 10. 20: nazwisko *Targosz* (Kraków.).
Te- p. *T^{si}e*-.
- Trzebiemysł i.: *Trebemisl* 17.
- Trzeblewicy m.: *Trebleuici* 28: Trzeblewice dziś nie istnieją.
- Trzebna i.: *Trebna* 15.
- Trup i.: *Trup* 13.

- T^{si}echuta i.: *Techuta* 18; por. miejscow. *Ciechocin*, -ek, wedle słusznej uwagi Brücknera Dzieje 56.
- T^{si}enia rz.: *Tena* 25: Cienia alias Stawka, d. Proсны.
- T^{si}eplesz i.: *Teples* 12: Cieplesz.
- T^{si}esząta i.: *Tessanta* 47: Cieszęta; to samo imię w Księdze lubin. (*Tesata*), por. miejscow. *Cieszęta* i staroczes. imię *Teffata* (nekrol. podlaż.).
- T^{si}eszymysł i.: *Teſſimizł* 15. 15: Cieszymysł.
- T^{si}karzewie lub Tykarzewie i.: *Týcareuiz* 46.
- T^{si}irno m.: *Týrno* 34: Cierno.
- T^{si}irpisz i.: *Týrpis* 10: Cierpisz.
- T^{si}is i.: *Týſ* 46: Cis.
- T^{si}mina i.: *Tmina* 45: Ćmina.
- Tur m.: *Tvr* 29: Tur.
- Turkowicy m.: *Tvrcowici* 24: Turek lub Turkowice.
- Turkowiszczę m.: *Turcowiſte* 24: nie istnieje (? , pr. poprzednie).
Ty- p. T^{si}-.
- U-, V-: wyrazy pisane przez U-, których niema pod U-, patrz pod W-, i na odwrot.
- Unia rz. lub m.: *Vna* 22: Unia, w. i rz. (dorzecze Warty) w p. wrzesiń. Tak Kętrzyński Studyja 50 = RWH XXVI 250 zamiast fałszywego zrównania KDW z *Wetną* wzgl. *Wetnicą*.
- Unka i.: *Unca* 16: pr. staroczes. imię *Vnca* (nekrol. podlaż.) i nazwę miejscow. *Unčici* (Jireček Topogr.); hypocor. do któregoś imienia z *Unie*-.
- Uniejewo m.: *Uneievo* 24: Uniejów.
- Uniemysł i.: *Vnemysł* 16, *Vnemizł* 18.
- Uniewit i.: *Vneuit* 16.
- U^{si}stech lub Wz^{si}tech i.: *Vstech* 47; pr. *Vstech* w Księdze lubiń. obok staroczes. *Vteh* (nekrol. podlaż.), a zatym **vaz-těchz* obok **u-těchz*. *Uciech* znane było i w Polsce, np. *Vczecho-nem* Piekosiński Zapiski sądowe wielkop. nr. 424.
- Ustoń lub Wzton i.: *Vſton* 21; pr. staroczes. imię *Vexton* (nekrol. podlaż.) oraz *Vestana*? (ibid.); por. miejscow. *Ustków*; ale także *Wsto*, *Wstowo*. Por. też do obu tych imion nazwy miejsc. *Uścięcín*, *Uścięcice*.

Vestina 21 i.: Wiest'sina? Baudouin de C. czyta *V'estynā* (Бѣ-
сѣииня).

Wilczęta i.: *Vilchanta* 17: Wileczęta.

Wilczkow m.: *Uilchecov* 15: Wilczkowo. O pisowni *-che-* p.

Uwagi § 6.

Wilezan lub Wilkan i.: *Vilcan* 17: do formy Wilkan por. na-
zwisko *Wilkaniec* (Krasiński).

Wilkosz i.: *Vilcof* 19.

Viffima p. Wyszyma.

Wisła rz.: in *Uiflam* 28: ts.

Witosz i.: *Vitof* 46.

Witosza i.: *Vitoffa* 8; por. miejscow. *Witoszyn*.

Vcad 20 i.: Baudouin de C. czyta *Ukād*; niejasne.

Vladizlauensis castelli 31.

Wojan i.: *Voian* 18.

Wojbor m.: *Voibor* 26: dziś Wolbórz.

Wojuta i.: *Uoiuta* 44.

Wolisz i.: *Volis* 11.

uratizlauensis: deuratizlauensi episcopatu 25.

Wrzeszcz i.: *Vrest* 46. Por. Uwagi § 8.

Wrot'siz i.: *Vrotis* 14.

Vruti 15 m.: wedle KDW i Piekosińskiego Wrzosa (!); czytać na-
leży prawdopodobnie *Urzuty* (a nie *Wrzuty*), por. Sł. geogr.

Wszebąd i.: *Vfsebant* 11.

Wszemir i.: *Vfsemir* 14. 14.: pospolite, pisane też *Visemir* np.

KDM I (indeks) i t. d.

Wszesiodł i.: *Vfsejodl* 17.

Wyszyma i.: *Viffima* 11.

Wzorowicy m.: *Vzorouici* 23 dwa razy (mylnie, dittographia):
nie istnieje; por. miejscow. *Wzorki*.

Z-: wyrazy, pisane przez Z-, których niżej niema, patrz pod S-.

Zach i.: *Zach* 12: nazwisko *Zach* (Kraków).

Ząbat'sino m.: *Zambatino* 25: Zębacino.

Zagor'zycy m.: *Zagorici* 48/49: wedle KDW dziś Góra (wedle
Piekosińskiego Zagórzyn pod Kaliszem!).

Zagor'zyn m.: *Zagorin* 9: wedle KDW dziś Góra (wedle Piekosińskiego Zagórzyn pod Kaliszem!).

Zdan (lub Żdan) i.: *Sdan* 20: to samo imię w dodanym dok. trzebnickim, nazwisko *Zdan* (Krasiński) i liczne miejsce.

Sdanto i. 14: jak wynika z porównania z i. *Sdanta* w załączonym dok. z r. 1204 oraz ze staroczes. i. *Sdata* (nekrol. podłaż.) należy poprawić na *Sdanta* i czytać prawdop. Zd^{zi}ąta, pr. miejsce. Zdzietawy. Ale pr. *Godantho* (nekrol. wrocław.)?

Zd^{zi}ewuj i.: *Zdeuj* 10; *Sdevy* 16.

Sdomir 9 i., zdaje się -t poprawione na -r, wydawcy wszyscy *Sdomit*; może błąd zamiast *Sdemir* lub *Sdimir*, pr. staroczes. *Sdimir* (nekrol. podłaż.), a także *Sdemil* *Zdemil* (ibid.); ale por. miejsce. na Wołyniu *Zdomysł*.

Żłymysł i.: *Slimiśl* 47. KDW dobrze *Slimisl*, Piekosiński *Stimisl* (prawdop. błąd), Kętrzyński i Zakrzewski poprawiają na *Sulimisl*.

Sodouo 18 m.: według zgodnego objaśnienia wydawców dziś Żędowo (Zendowo) al. Żędowo w p. szubińskim;?

Zwierszow m.: *Zuerfov* 32: wedle KDW dziś Wierszów (niema w Sł. gieogr.).

Żarnota i.: *Sarnota* 10.

Żarnow m.: *Sarnov* 26: Żarnów.

Żegost i.: *Segoft* 48; por. *Żegiestów*.

Żelistryj i.: *Selistrij* 11.

Żer^zucha: *Serucha* 19; czytać *Žerucha* (Baudouin de C.) niemożliwe.

Żnejn m.: *Žnein* 7: Żnin. Pisownia przez -ei- (-ey-) powtarza się, zatem nie błąd.

Żuk i.: *Suc* 11: pr. *Zzuk* Pawiński Księgi sąd. łącz. II § 5965. 6175, dzisiejsze *Żuk* (Skarszewski) i t. d. Brückner Dzieje 58: „*Żuk* (? raczej *Suk*)“.

Żyłka i.: *Silca* 18: nazwisko *Žyła* pospolite.

Żyrdniki m.: *Sirdnici* 10: Żerniki.

Uwagi językowe.

§ 1. Pełnogłoski nosowe.

W tym względzie przedstawia bulla najdawniejszy znany polski stan rzeczy, który jeszcze był, ogółem biorąc, identyczny

z prasłowiańskim. Wypada zaznaczyć i stwierdzić z całym naciskiem wobec fałszywych lub niejasnych dotychczasowych zapatrywań na tę sprawę¹⁾, że w XII wieku, w każdym razie w pierwszej jego połowie, istniał w języku polskim jeszcze dawny stan rzeczy, obie prasłowiańskie nosówki *ę* *o* w swym pierwotnym rozkładzie. Że zaś, jak to ogólnie wiadomo, z końcem XIV w. panuje już nowy, dzisiaj jeszcze istniejący stan rzeczy²⁾, przeto przeobrażenie odbyło się między temi terminami.

Oczywiście sformułowanie powyższe jest dosyć ogólnikowe i nie może być innym. A mianowicie: 1) uwzględnia tylko jakość nosówek i to w przybliżeniu, bo nie możemy twierdzić, że polskie *ę* *o* XII wieku brzmiały zupełnie taksamo jak przed, dajmy na to, kilkunastu wiekami, w okresie prasłowiańskim: w każdym razie kontynuacja prasłowiańskiego *o* brzmiała w polszczyźnie owego czasu raczej *ǫ*; nie uwzględnia zaś owo sformułowanie wcale iloczasu, który identycznym nie był; 2) uwzględnia tylko narzecze kulturalne (tak! nawet w XII w.), a nie twierdzi o narzeczach: dyjalektycznie były z pewnością różnice, zwłaszcza co do czasu i sposobu przeprowadzenia ewolucji. Rzecz cała jest ważna, między innemi dlatego, że daje ogólniejszą (t. z. i dla wokalizmu wogóle) orjentację chronologiczną dla gra-

¹⁾ Nietylko wywody Baudouina de Courtenay *О древне-польскомъ языкѣ до XIV-го столѣтія* (1870) w odnośnym ustępie (zwłaszcza w §§ 96. 97) są niejasne i nieprawdziwe, a moim zdaniem także sprzeczne same w sobie, ale i w następnych czterdziestu już prawie latach ci co zabierali głos w tej sprawie mylnie ją oświetlali, przypuszczając albo zbyt wczesne spłynięcie obu prasłowiańskich nosówek w jedno *a* (t. j. nosowe *a*), albo też istnienie w tej najdawniejszej epoce historycznej polszczyzny trzech nosówek (*ę* *a* *o*), por. przegląd u Kulbakina *Къ исторіи и діалектол. польскаго языка* 21 nstt., własne zdanie Kulbakina tamże str. 30, do czego przybyły jeszcze Milecicza rozprawka w Zborniku Jagića (pr. Nitscha recenzję RS II 33 nstt.) oraz wywody Brücknera *Dzieje języka* pol. 31 (ogólnie) i 56 (specjalnie o naszej bulli).

²⁾ t. j. zupełne spłynięcie, zmieszanie obu prasłowiańskich nosówek: zarówno *ę* jak *o*, dały, o ile były na gruncie polskim krótkie, w rezultacie jedno *ę*, zaś, o ile były długie, jedno *o* (pisane *a*). Dwojakie pochodzenie nowopolskiego *ę* || *o* można rozpoznać wyłącznie tylko po wyglądzie poprzedzającej je spółgłoski.

matyki polskiej, a poza tym dla rozwoju samychże nosówek ważnym jest stwierdzenie czasowego i jakościowego punktu wyjścia całego przeobrażenia.

Materiał bulli przedstawia się tak: nosówka, odpowiadająca starocerkiewnemu *q* (które teraz Berneker pisze przez *o*) jest zawsze pisana *an* wzgl. *am*, zatym prawdopodobnie brzmiała *ā*, to jest mniejwięcej jak nosowe *a* z labjalizacją¹⁾; *Balouanz*, *Chomantovo*, *Dambnicia*, *Dambfco*, *Gamba*, *Gambiza*, *Ganzaua*, *Candera*, *Crambos*, *Lancicie*, *Mancoffa*, *Mantina*, *Mantis* (bis), *Pampic*, *Pandetech*, *Panten*, *Pantis* (bis), *Poddambi*, *Zandey*, *Zandeie-uici*, *Zandomir*, *Zuandri*, *Tandov*, *Tangomir*, *Vffebant*, *Zambatino*; są dwa tylko odstępstwa, *Lunciz* (obok wyżej *Lancicie*) i *Chrustov*²⁾: wobec stałości pisowni *an* *am* niepodobna upatrywać w tym dowodu ogólnej tendencji wymowy ku wąskiemu *ó*, ile specjalną, przy pierwszym wyrazie pod wpływem *t*, a przy drugim może tylko wpływ wyrazów *chrustać* i t. p. (bo był czasownik o formie *chrust*- obok *chręst*-*chręst*-). Nosówka, odpowiadająca starocerkiewnemu *e*, jest znowu zawsze pisana przez *en* wzgl. *e*: *Chestoch*, *Chomefa*, *Deuentliz*, *Jezor*³⁾; jak widać, *e* pisane jest przed spirantami *s* *z* *ż*, podobnie jak *Chrustov* (obok *Balouanz*, *Ganzaua*), zatym stosunek, panujący w dzisiejszym narzeczu kulturalnym⁴⁾ jest może, w swych zaczątkach, bardzo stary.

¹⁾ por. też teraz Nitsch RS II 39.

²⁾ tu tylko mowa o odstępstwie w oznaczeniu *o* (*ā*) przez *u(n)* zamiast przez *an*; zaś o tym, że wobec dzisiejszego *Chrzęstów*, *chrzęszcz* $\Leftarrow$ *chręst*- mamy tu *u(n)*, a nie *e(n)*, będzie mowa niżej.

³⁾ dalsze przykłady w bezpośrednio następującym ustępie pod b). Pisownia przez samo *e* nie zależy zresztą w innych dokumentach wyraźnie od natury następującej głoski, np. w Księdze lubiń. mamy *Bosethe*, *Cestovoy*, *Otenzlav* || *Oteslav*, *Swenthoslai* || *Swethoslava*, *Wecek Weceradus* || *Wencezlaus Vencezlavi*, *Virbenta*, *Zemeta* (prawda, że nie mamy zupełnie wiarygodnego odpisu i że tu i owdzie mogło być *n* pisane skrótem), w dok. trzebnickim załączonym *Hualeta*, *Sedleta* i t. d. — Przykład *Jezor* nie jest zresztą pewny, bo prawdopodobnie czytać należy *Jezior*, pr. Słownik.

⁴⁾ to znaczy, że przed spirantami jest prawie czysta nosówka, a zresztą słaba nosówka + *n* *m* i t. d.

Odstępstwa od tego stosunku, że *an*.. odpowiada cerkiewnemu *o*, a *ę*.. cerkiewnemu *e*, istnieją, i one to zapewne maciły wszystkim obraz, ale są pozorne. Rozpatrując cały materiał możemy stwierdzić naprawdę wahanie *an* || *en* tylko w jednej kategorii wyrazowej, a mianowicie w imionach typu *Borzęta*, i tak: a) *Boranta*, *Chaianta*, *Louanta*, *Miranta*, *Redanta*, *Zedlanta*, *Sobanta*, *Tessanta*, *Vilchanta*; b) *Dobrenta*, *Mislentino*, *Modlenta*, *Radenta* *Radeta*. Otóż już a priori byłoby rzeczą nieprawdopodobną upatrywać w tym próbę oddania jakiegoś pośredniego dźwięku między *a* i *e*, jakieś fonetyczne wahanie między *a* i *e*, skoro go zresztą niema zupełnie, a występuje tylko tu, w jednej kategorii. A rozpatrując rzecz bliżej łatwo stwierdzić, że rzeczywiście mamy tu tylko morfologiczne wahanie, że w tej kategorii należy przyjąć dwie oboczne formy sufiksu, pierwotne *-ęta* i *-ęta* (wzgl. *-ęta*), czyli że formy bulli na *-anta* zawierają *-ęta* ← prasłow. *-ęta*, a formy na *-enta* zawierają prasłow. *-ęta*. Bo i dziś jeszcze obok nazw i nazwisk na *-ęta* i jeszcze liczniejszych pochodnych na *-ęcin* *-ęcice* *-ęcki* i t. d. (jak *Borzęta* *Borzęcin* *Borzęcki*, *Mierzęcin*, *Ziemięcki* i t. d., p. zresztą słownik svv.) są w języku także formy na *-ęta* *-ęcin* i t. d. z poprzedzającą niepalatalną spółgłoską, zatym kontynuujące dawniejsze *-ęta* (wzgl. *-ęta*), a nie *-ęta*, jak np. *Łowęcin* *Łowęcice*, *Gołęcin* *Gołęczewo*, *Goręcin* (wzgl. *Goręczyno*¹⁾), kilkanaście miejscowości *Stawęcice*, *Stawęcin* *-cinek*, *Stawętin*; często są i oboczne takie i takie formy od tegosamego pnia, jak np. kilka *Stawęcic* i *Stawęcinów* dawniej brzmiało też *Stawięcice*, *Stawięcin*. Jak widać wyraźnie z nazw, wymienionych w bulli, już wówczas nastąpiło pomieszanie obu sufiksów, bo mamy *Vilchanta* t. j. *Wilczęnta* i *Boranta* t. j. *Bořęnta* (jak wykazuje dzisiejsza nazwa tej miejscowości *Borzęcin*), których *-č* i *-ř* nie mogły przecież fonetycznie po-

¹⁾ kaszub. *Goręčëno* (niem. *Gorrentschin*), w połowie XIII w. *Goranchin*, *Goruchino*. Co się tyczy tych form *Gołęczewo* || *Gołęcin*, *Goręczyn* || *Goręcin* i podobnych, to oczywiście oboczności te nie są czysto fonetycznego pochodzenia, ale w każdym razie *-czewo*, *-czyn* zaszczerpiono na pniach *gołęt-* (← *golot-*), *goręt-* (← *gorot-*), a o te nam tutaj chodzi.

wstać przed *-ota*; później, kiedy obie krótkie nosówki spłynęły w *ę*, pomieszanie stało się jeszcze zupełniejsze. Tosamo zresztą było zdaje się i w czeskim, spotykamy tam przynajmniej obok *Bořata* ($\Leftarrow$ **Bořeta*) także *Bořuta*, co może kontynuuje **Bořota*, a nie sufiks *-uta*, bo ten jest tam zdaje się bardzo rzadki. Można zatem mówić o analogicznym rozszerzaniu się jednego i drugiego sufiksu, zwłaszcza że były sobie i znaczeniowo i fonetycznie tak bliskie, ale w każdym razie mamy do czynienia z dwoma różnymi sufiksami, o których teraz kilka słów chcę powiedzieć.

Gramatyka słowiańska zna dotąd tylko imiona typu *-eta*, por. Miklosich Vergl. Gr. II 193. Vondrák Vgl. Gr. I 494, łącząc je ściśle z imionami nijakimi na *-ę*, gen. *-ęte*. Zkądże się wzięły polskie formy tych imion własnych na *-ota*? Niewątpliwie stoją one w bliskim związku z przymiotnikami na *-otъ* wzgl. *-otyjъ*, urobionemi od pnia (nierozszerzonego jeszcze sufiksem *-jo-*) part. praes. act., albo, inaczej mówiąc, polegają na starych part. praes. act., przeprowadzonych do odmiany *-o/-ā-*: staroczes. *mohutъ*, *běhutъ*, *mrzutъ*,¹⁾ nowoczes. *tekutъ*, rus. *slovutъj* (pr. Miklosich II 203—4), których prasłowiańskość i zasadnicza przynależność do part. praes. act.¹⁾ wynika z cerk. *mogatъ* 'δυναστης', obok czego rus. *mogutъ* m., słowien. *perôt* f. $\Leftarrow$ *peratъ* (obok *perût* f., *perûta*) 'skrzydło, lotka (ptaków), pióro' (Miklosich II 201 §§ 91. 92), oraz z pochodnych na *-ъnъ*: czes. *mohutný*, *slovutný*, ros. *mogútnyj* (*mogutnój*), małorus. *slavútnyj*, którym odpowiadają słowien. *mogótъn*, staropol. *slawétny*, z czego dzisiejsze *slawetny*²⁾. Mamy też femin. jak ros. *mogutá*, mr. *sla-*

¹⁾ mówię »zasadnicza«, bo zresztą ten lub ów twór podobny mógłby zawierać sufiks *-uto-*, taksamo jak są niewątpliwe imiona własne na *-uta* (pol. *Boguta*...), które znowu alternują z tworami na *-ota*, por. o tym niżej. Ale taka możliwość dla tego lub drugiego tworu czeskiego i ruskiego na *-uty(j)* nie zmienia wcale zasadniczego stanu rzeczy, powyżej określonego.

²⁾ *slavotъni* *slavotъna* Brückner Kaz. średniow. (1895) 32, 310. 33, 17 (= RWF XXIX 69, 310. 70, 17), *slavotъnoscъ* Kaz. gnieź. wyd. Nehringa 86. Zatrata nosowości w dzisiejszym *slawetny* jak w *pietnaście*.

wřta, które możemy uważać za wprost identyczne z naszymi imionami *Sławęta* i t. d. Wobec tego stanu rzeczy jest uprawnione pytanie, czy także imiona własne na *-ęta* nie polegają przedewszystkim lub wyłącznie na analogicznych formacjach partycypjalnych: *Chwałęta*: *chwałę chwałęt* = *Sławęta* t. j. **Sławęta*: *słowę słowęt* -; zwłaszcza że w part. praes. act. są takie, bardzo stare oboczności jak starocerk. *gorę goręšta* || *gorōšta* (pol. *gorący*): można też z powyższą polską obocznością *Sławięta* || *Sławęta* (**Sławęta*) porównać dobrze częstą oboczność słowiańską *žgěč* gen. *žgěča* || *žgōč* gen. *žgōča* 'palący', *vrěč* || *vrōč* (podobnie zresztą pol. *wrący* || *wrzący*, chociaż to możnaby ostatecznie inaczej pojmować), por. Miklosich II 203.

Poza omówioną kategorią są tylko dwa wypadki, które na pierwszy rzut oka wyglądają na wyjątki, odstępstwa od określonej zasady: *Landa* = dzisiaj *Ląd*, którego *l* (nie *ł*) zdaje się wymagać formy pierwotnej **Lęda* i *Chrustov* = dzisiaj *Chrzęstów*, gdzie zatym na pozór forma bulli *Chrustov* polega także na dawniejszej **Chrzęstov*. Zaczniemy od ostatniej. Otóż nie ulega chyba wątpliwości, że formę bulli należy czytać, wedle dzisiejszej pisowni, *Chrzęstów* a nie *Chrzęstów*, taksamo jak obok naszego *chrzęszcza* inne języki słowiańskie mają formę z pierwotnym *-q-* i jak obok pnia werbalnego *chręst-* jest oboczna forma *chrqst-* (a także *chrust-*), por. Miklosich Et. Wtb. svv. *chrenst-* i *chronštī*. To też niema potrzeby w formie wzgl. pisowni *chrqst* Psalterza flor. upatrywać z Brücknerem Dzieje jęz. pol. 102 „starej pisowni, żywo wiek XIII przypominającej“, to jest tylko pisowni *chrqst* zamiast *chrzęszcz*: (Brückner myśli tu zapewne przedewszystkim o pisowni *-st* zamiast *-szcz*) przecież jeszcze dzisiaj istnieje *chrqst* np. w narzeczach kaszubskich.

Co się tyczy formy *Landa*, to objaśnienie jest wątpliwe: nasuwa się wprawdzie łatwo przypuszczenie o skrzyżowaniu się w tym wyrazie rodzimego słowiańskiego *lęda* z germańskim, albo może (pierwotnie) i celtyckim wyrazem o wokaliźmie *-a-*, zwłaszcza że tu chodzi o nazwę miejscowości, i to bardzo starej, ale trudno na to przysięgać. W każdym razie ten jeden wyraz nie może zachwiać jasnego świadectwa wszystkich innych.

W końcu dodaję, że *Keblouo* należy oczywiście czytać *Kieblowo*, a nie *Kęblowo* jak Baudouin de C.

§ 2. Rzućmy jeszcze okiem na inne oryginalne zabytki (dokumenty) XII i XIII wieków, na dalsze losy nosówek i ich chronologję. Opieram się przeważnie na dokumentach, wydanych fotograficznie w MPP. Otóż rzecz przedstawia się tak: prawie do końca XII wieku niema wogóle nigdzie jeszcze zmiany tego starego stanu rzeczy, jaki bulla z r. 1136 przedstawia. Dopiero z końcem XII w. pojawia się zrzadka *an* za dawne *ę*, i to 1) w śląskich i małopolskich dokumentach, 2) tylko za takie dawne *ę*, które w następstwie jako krótkie dało *o*. Ciekawe przytym, że przedewszystkim występuje to po *ć*; zresztą jeszcze i w XIII w. w innych wypadkach prawie stale piszą *e(n)*. Zaś w innych stronach obszaru polskiego zdaje się że jeszcze i w XIII wieku nie nastąpiło wogóle znaczniejsze przesunięcie, to jest takie, któreby dochodziło do świadomości. Dla obszaru małopolskiego naprzykład zanotowałem z oryginalnych dokumentów KDM I dopiero z r. 1327 przykłady na *an* (*a*) za dawne *ę*. Zresztą nie mogę dać jeszcze w tej chwili wyczerpującego obrazu, poczęści dlatego, że na większą część dokumentów XIII w. na razie, póki nie wyjdzie dalszy ciąg MPP, nie można się obecnie z zupełną pewnością powoływać, poczęści zaś wątpię, czy to wogóle będzie możliwe, bo o lokalnych, narzeczwowych szczegółach całej ewolucji nigdy nie będziemy dokładnie poinformowani. Bądź jak bądź, w wielkopolskich zapiskach sądowych z końca XIV w. mamy już, jak wspomniałem i jak wiadomo, dzisiejszy stan rzeczy; poza tym możemy zdaje się stwierdzić, że ewolucja rozpoczęła się od przeobrażenia krótkiego *ę*, a skończyła przeobrażeniem krótkiego *ę*, bo najpóźniej występuje nowopolskie *ę* jako kontynuacja dawnego krótkiego *o*, albo, inaczej mówiąc, najdłużej się utrzymuje dawny stan rzeczy przy *o*. Mamy wprawdzie w małopolskich oryginalnych dokumentach jeden przykład nowego *ę* z dawnego (krótkiego) *o* z połowy XIII wieku, ale niezupełnie pewny. A mianowicie r. 1257 (KDM I nr. XLIV) *Curozuechi* = Kurozwęki obok *Pstrusnicj* = Pstrąznicy, *Wangerci* = Węgierce, *Dambane* = Dębiany, *Węgonice* = Wiązownica, *narub* = narąb oraz obok nazw w doku-

mencie z r. 1254 (KDM I nr. XL) *Pobranschin* = Pobręczyn, *Dambno* = Dębno, *brenczowicz* = Brzączowice; w dokumencie z r. 1262 (ibid. nr. LVIII) zaś *Curozuanci* i *Curozuank* obok *Pstransnici*, *Wangerci*, *Dambane*, *Sobessanci* = Sobiesęki, *Weżo-unice*; natomiast w tym samym roku (1262) w dokumencie nr. LIX znówu *Curosuenchi* obok *Sobesanci*, *naramb*. Otóż przykład ten nie jest pewny, bo 1) mogła łatwo istnieć oboczna forma *Kurozwięki*, chociaż dzisiaj nieznana, wyparta zupełnie przez *Kurozwęki*; 2) jeszcze prawdopodobniejszą, prawie pewną rzeczą jest, że tu w tym wyrazie mamy do czynienia z dawnym *an*, a nie *ę* ani *o*; jest mianowicie na Wołyniu wieś *Kurozwan* (pow. ostro(ę)ski), polegająca na imieniu *Kurozwan*. Otóż nasze *Kurozwięki* przedstawiają wedle tego zdrobniałe *Kurozwan(e)k*, którego *an* w zgłosce zamkniętej zrównało się poczęści z *ę* t. j. wówczas *ä*, a nie z *ę*, i dlatego chwiejna pisownia *an* || *en*. Jeżeli to pojmowanie jest słuszne, to przykład ten jest bardzo ciekawy i nieobojętny. Tegosamego zresztą uczą *wędrawać* i t. d.

W następującym dodatku, zawierającym wypiski z dokumentów, wyrazy, w których już występuje *a(n)* za dawne krótkie *ę*, drukowane są rozstrzeloną kursywą.

r. 1146 (KDW I nr. 12 = MPP tab. III): *apud lonciziam, Montinus*.

r. 1153 (KDW I nr. 18 = MPP tab. V): *Mantheu, Prandota, Dambagora, Dambrouici* (tosamo w identycznym dok. z r. 1153. KDW I str. 577—8 ad nr. 18 = MPP tab. VI: *Mantheu, Prandota, Dambagora, Dambrouici*). Czy *Pogengroza* tych 2-u dokumentów, obok czego w drugim także *Pangroz*, dzisiejszy *Panigródz*, brzmiała dawniej *Pojęgroza*, trudno wiedzieć.

circa 1166 (KDP III nr. IV = MPP tab. VII): *Panten, Pantiz, Sanchora, Bambica*; niepewne *Svuecek, Bák*.

r. 1167 (KDKKr I nr. 1 = MPP tab. VIII): *Sudomir* (bis), *vencezlai* (Gen.), *zvenfici* (= dzisiaj Świążyce), *radoband*.

r. 1173—6 (Grünhagen Regesten² nr. 46 = MPP tab. X, cf. KDW I nr. 21): *Lubens/ Lubênsf*.

r. 1178 (KDW I nr. 23 = MPP tab. XIII): *Standoi* (i niepewne; dzisiaj Tądów), *Stampiz*.

- r. 1189 (Grünhagen Reg. nr. 55 = MPP tab. XIV): *prilanc*.
 circa 1190 (KDP I nr. VI = MPP tab. XVIII): *Tuchapi*
 (Tuczępy).
- r. 1198 (KDW I nr. 34 = MPP tab. XIX): *Zu antozlaw s*,
Lantkouic, *fundemerensfis* (bis), *Modrelanc*, *Crampa*; niepewne *Benganouo* = dzisiaj *Bieganowo*.
- [1202—1203] (Grünhagen Reg. nr. 76c = MPP tab. XX): *Virbata*.
- r. 1203 (Grünhagen Reg. nr. 87 = MPP tab. XXIII): *prilanc*.
- r. 1203 (Grünhagen Reg. nr. 92 = Haeusler Urkundensammlung... Oels nr. 9 = MPP tab. XXIV): *Wgrinouo*, *Wgrinouo* (t. j. *Vugrinouo*), *Lubens*, *Zuentech*, *Golendinouo* (bis), *Zu antoffi* (bis), *Chastobor de Zadouel*, *Otezlaus*.
- r. 1204 (p. dodatek): *Gamba*, *Nesebud* (ter), *Zdeband*, *Zband*, *Crampiſſa*, *Wangrinouo*, *Panſa*, *Dambroſa* (bis), *Kandera*, *trambce* (gen.), *Zantirouo*, *de Zantochan*, *Kranch*¹⁾ — *Zu antos* (bis) *Zu antos*, *Zaiechconis*, *Rediffeu* (w innych dok. *Rediffeuici* ..), *Brenſata* — *Hualeta*, *Sedleta*, *Zedlante* (gen.), *teſſate* (gen.), *Ceſſata*. Niepewne: *Prenthco* (p. tekst) i *Cucol*.
- r. 1208 (Grünhagen Reg. nr. 127 = Haeusler nr. 18 = MPP XXVI): *Wangrinouo* (kilka razy), *lubens*, *Zuentech*, *Zu antoffi*, *Andree Ranzki*, *Lang*, *Panglouo* (bis), *panglov*, *Kamparouo* (bis), *lubench* (vadum), *Zanzechnicam*.
- r. 1209 (KDW I nr. 64): *Chanstobor*.
- r. 1224 (KDKKr I nr. XIV = Album pal. tab. V): *Putiſlay* *Putislaus*, *Pantinus*, *de lucicia*, *cluſeta*, *vilantovic*²⁾, *Iureta*, *Neprebud*, *Sulenta*, *Sudomir sodomirensis*, *de lantcouich*, *gamba*, *Vencslauec* — niepewne *Ceſuta*.
- r. 1250 (Haeusler Urkundensammlung... Oels nr. 51): *Zlencz* (mons), *Yrenc*, *Chescovice*, *Tampadla*, *Cossentino*, *Chranstova*, *Panckov*, *Dmanc*, *Chastochova*, *Wenruse* (niejasne).

§ 3. Co się tyczy nazw osobowych *Panten*, *Duiſen* i *Zippen* i pytania, jak je pojmować, to nie ulega wątpliwości, że należy je czytać *Pât'en*, gen. *Pât'na*; *D'wižen* gen. *Dwižna* i *Sypien* (lub

¹⁾ ale może = niem. *Kranz*.

²⁾ zawiera właściwie pierwotne *-an-*, bo pochodzi od niem. *Wieland*.

Sypień), gen. *Sypna*. Poruszam to głównie dlatego, że Baudouin de C. czytał *Pąę*, formę *D'vizen* zaopatrzył znakiem pytania, a *Zyppen* zostawił bez transkrypcji także z pytańnikiem, tak że mogłyby się te imiona wogóle wydawać niejasnemi. Ale ten typ imion jest w starej dobie pospolity. Rozstrzyga porównanie z staroczes. *Puten* (nekrol. podlaż.) oraz z nazwami naszych miejscowości *Pątnów*, *Pątnowo* (por. też *pątnik*), por. nadto np. w załączonym dokumencie z r. 1204 *Voyen* (= Wojen), *Zulen* (= Sulen), *Milochen* (Miłoczen), *Soben* (= Sobien), częste bardzo *Goden* (= Godzien) i t. d. w innych także zabytkach; nazwiska tego typu nie od razu zginęły, por. np. *Kościę* w Miesięczniku herald. II 62. Są to więc poprostu przeważnie przymiotniki w formie niezłożonej, tak jak dzisiejsze *godzien*, obok złożonych *godny*, *pątny* i t. d., urobione pospolitym sufiksem *-enz*. Istniały też niewątpliwie formy oboczne na *-ń*, może być że np. *Zyppen* tak raczej czytać należy ze względu na nazwy miejscowości *Sypniewo* itd., zupełnie tak jak obok częstych imion na *-on* mamy (później jeszcze częstsze) formy na *-oń*: *Radon* (jeszcze dziś: Sikorski O nazwach rodowych ... Pam. III. zjazdu histor. pol. I Referaty, Kraków 1900, str. (5)) obok *Radoń* i t. d.

Ten typ na *-en* $\Leftarrow$ *-enz* jest bardzo pospolity i u Czechów np. *Doben*, *Drahna* f. i m., *Glasen* (: *hlasný*, *głośny*), *Choten* (miejsca u Gebauera Slovník). Formacja ta miesza się u Czechów z tworami na *-en* $\Leftarrow$ *-enz*, zarówno pierwotnemi imiesłowami jak przymiotnikami i różni tylko tym, że przy tych ostatnich *-e* jest stałe np. *Kvašen*, a fem. *Kvašena*, *Glupen*, a miejscowość *Glupenovo*, fem. *Blažena*, *Božen* i f. *Božena* (Gebauer Slovník). Bardzo często niewiadomo tedy, czy imię na *-en* zaliczyć do tej czy do tamtej kategorii, bo rozstrzygają o tym tylko casus obliqui lub oboczne femininum. Ale w polskim różnica jest wyraźna, bo twory na **-enz* brzmią od najdawniejszych czasów (t. j. w każdym razie od początku XII wieku) *-on*: w naszej bulli *Siedlon*, w Księdze lubiń. *Miron* = *Mirzon* u Pawińskiego Księgi sądowe łączyckie I 2850; naturalnie w polskim miesza się z tworami na *-on* $\Leftarrow$ *-onz*. W czeszczyźnie miesza się zresztą twory na *-en* $\Leftarrow$ *-enz* i $\Leftarrow$ *-enz* do pewnego stopnia także jeszcze z tworami na *-ěn* (zwłaszcza że tu *-ě* było krótkie), ale

w polskim znowu są rozróżnione, bo te ostatnie od najdawniejszych czasów brzmią naturalnie *-an*: staroczes. *Dobreŋa* (= *Dobřěna*), polskie *Dobrzań*, w Księdze lubiń. *Božana*, *Falana* (= Chwalana), *Odolan* i t. d.

§ 4. Co się tyczy oboczności imion na *-ota* i *-uta*, to właściwie nie wiele więcej wypada zrobić, jak ją skonstatować. Obok niezmiernie częstych tworów na *-ota*, pierwotnie imion pospolitych (appellativa), które też do dziś jako takie się utrzymały, nierzadkie są i twory na *-uta* jak *Boguta* (pospolite bardzo, np. w Księdze lubiń. i t. d., miejscow. *Bogucice*, nazwisko *Bogucki* — jest *Boguta* wzgl. *Bohuta* i w staroczeskim, pr. Gebauer Slovník). W bulli mamy *Blizuta*, *Mozuta*, *Tiechuta*, obok czego miejscowości *Blizocice -cin*, *Ciechocin*, a podobny stosunek i indziej, np. obok *Bronuty* w Księdze lub. (zapisany gen. *Bronute*) mamy *Bronocice*: widocznie więc formy, daleko częstsze, na *-ota* wyparły zwolna tamte. I w staroczeskim mamy podobną oboczność: obok *Borut* (pol. *Boruta*) w nekrol. podlaż. jest miejsce. *Borotici* *Borotin* (Gebauer Sl.).

§ 5. Spółgłoski *ć ź (dź)* rozwinęły się jak wiadomo z dawniejszych *t d*, to jest spalatalizowanych przed odpowiedniami pełnogłoskami *t d*. Otóż Baudouin de Courtenay O древне-польскомъ яз. §§ 39—47 rozbierając to zjawisko (wraz z *ř* wzgl. *rz* = *ř*) dochodzi do wniosku (wywód główny w § 45), że przejście *t d (ř) ⇒ ć ź (ř)* nastąpiło z końcem XII i początkiem XIII wieku, to znaczy że stopniowy ten rozwój był ukończony z początkiem (w pierwszej ćwierci) XIII w. Brückner Dzieje jęz. pol. 57 stawia sobie pytanie: „czy 1136 r. już miękkie *t, d, r* poprzehodziły w dzisiejsze *ć, dź, rz*, czy zostały jeszcze w pierwotnym stanie“ i odpowiada, że tekst bulli dowodzi na pozór tego drugiego, mając stałe *t d r*, ale niemniej to nieprawda. Bo „obok znajdujemy także pisownię przez *cie*, np. *Cessimizl*, *Cecer* (ciecierz!), *Ciz* (Cis. jest jednak i *Tys*)“¹⁾, a więc, oświadcza Brückner: „nie waham się jednak, mimo pozornego świadectwa przeciwnego, już polszczyźnię z początku XII wieku przypisać

¹⁾ drugi i trzeci dowód jako nie znaczące pomijam milczeniem.

nasze dzisiejsze *ć, dź, rz* i czytam w buli gnieździeńskiej *Nemiris* Niemirycem, *Deventliz* Dziewiętlicem“

Zostańmy przedewszystkim przy naszej bulli. Stwierdziwszy, że tekst bulli oba razy najwyraźniej pisze *Teffimizl*¹⁾ i że jej pisownia w tym względzie jest zupełnie jednostajną i stałą, dochodzimy do wniosku, że absolutnie nie mamy prawa imion *Cecer* i *Ciz* czytać z Brücknerem jako *Ciecierz* i *Cis*: nie mieliśmy do tego prawa nawet, gdyby się nie dało ich inaczej czytać — ale ponieważ możemy je doskonale czytać jako *Čečer* (*Czeczerz*) i *Čyž* i w ten sposób zyskujemy naturalną zgodność ze wszystkimi innemi, licznemi przykładami, więc chyba trudno się wahać. Co do formy *Czeczerz*, którą tu przyjmuję²⁾, to mogą się powołać na nazwisko *Czeczor*³⁾, dalej na czes. *čečřiti* ‘czochrać, kędzierzawić’, z którym Berneker Etym. Wtb. porównuje przedewszystkim apofoniczne *kokora, kokorav* (południowo-słow.) ‘kudłaty, kędzierzawy’, a dalej łotew. *zēzers* (= **kekeras*) ‘kędzierzawy’, *zekulis* ‘warkocz, kosmyk, kutas i t. p.’, a powątpiewając staroprus. *keckers* ‘groch’, litew. *kekė* ‘grono’, łot. *kekars* ‘grono’, do czego porównaj u Waldego Etym. Wtb. o łac. *cicer*. Otóż wypada do tego dodać czes. *čečelice* ‘czubatka (kura); Berglinse, Kronenwicke’, *čečule* ‘(Wein-)setzling, Sprössling’ (Gebauer Slovnik), *čecorka* ‘Berglinse’, łuz. *šešerić* ‘rozczochrać, nastroszyć (pióra i t. d.)’, *šešeř* ‘Zotte, Haarlade; Struppe’, *čečeř* ‘Bergfink (w dodatkach u Pfuhla), *čecorička* ‘Kronenwicke (Coronilla)’ i *čecolica* ‘Bandfisch (Cepola rubescens’ (tamże). Nadto miejscowość czeską *Čečelice* (Gebauer), rodzinę *Czeczelów*, od których poszła nazwa wsi *Czeczelówka* (w pow. hajsyńskim, Słownik gieogr. XV sv.), *Czeczerę* prawy dopływ Soży i nad nią miasteczko *Czeczersk* (w pow. rohaczewskim gub. mohilewskiej); wreszcie, polskie gwarowe *cecorać się* ‘robić powoli, niezgrabnie, guzdrać się’ z obocznym *ceconić się*.

O *Čyžu* (lub *Cyžu*) nie ma co i pisać, pospolite to imię czy nazwisko, dawniej i dziś.

1) a nie *Cessimizl*, jak KDW.

2) Baudouin de Courtenay RS I 117: *Czeczeř* lub *Cecer*, *Čyž*.

3) p. Słownik.

Pierwszy przykład zaznaczonej afrykaty, a więc powiedzmy dzisiejszego *ć dź*, znajduję w r. 1153 (KDW I nr. 18 = MPP tab. V oraz KDW I str. 577/8 do nr. 18 = MPP tab. VI) w dwa razy napisanym *Bartozege* = Bartodzieje, i później coraz częściej: r. 1178 (KDW I nr. 23 = MPP XIII) *sgimir* = Żdymir, r. 1198 (KDW I nr. 34 = KDM II nr. CCCLXXV = MPP XIX) *Bugiuoŷ* = Budziwoj¹⁾, w załączonym przywileju trzebnickim z r. 1204 *brochocino*, *Chocan* (= Chocian), *Braces* (= Braciesz) i t. p.

Prawda leży zatem, jak zwykle, w środku: tym razem między Brücknerem i Baudouinem de Courtenay.

§ 6. Nasza bulla pisze prawie stale na końcu i w środku wyrazów głoskę *č*, to jest nasze *cz*, przez *che*, wyróżniając ją w ten sposób od *ch*, naszego *ch*. Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że głoska *-e-* w tej grupie nie ma żadnego znaczenia fonetycznego lub etymologicznego: *Bariche* = Barycz, *Coberichesco* = Kobierzczysko, *Conecheno* = Konieczno, *Miliche* = Milicz (ale *Milich* = Milich!), *Louiche* = Łowicz, *Uilchecov* = Wilczkow. a zatem i *Pretche* = Przedecz, a może być, że i *Bichek*, *Clobuchec*, *Milachec* należałoby czytać bez *-e-*. Natomiast *Sulichna* i liczne na *-ch* (*Boruch*, *Bolech* i t. d.) oraz *Chrap*, *Chropec* i t. d.²⁾

Nie jest też ta pisownia właściwością naszej tylko bulli. I tak w dokumencie datowanym z r. 1145 (ale pochodzącym z XIII w., KDW nr. 11) mamy *Cheremesno* = Czczemeszno (dziś Trzemeszno), i podobnie jeszcze w r. 1251 (KDW nr. 292)

¹⁾ Ciekawa ta pisownia. Nie dziwnego, że wobec takiego używania *g*, oraz jeszcze częstszego jako *j*, używano nieraz dziwnych sposobów dla wyrażenia głoski *g*, jak w tymże dokumencie z r. 1198 *Guenezne* (bis) = Gniezno, albo owe znane pisownie Kazań gnieźnieńskich, nieobce i dokumentom, np. r. 1336 (oryg., KDM I nr. CCV) *domino Gzedcycz heredi de Gzedcycz* obok zwykłego *Gedco*, *Get(h)co* i t. d. (Giedek).

²⁾ naturalnie konsekwentnie przeprowadzone to nie jest i być nie mogło: na początku wyrazów, z jednej strony *Chelzt* (= Chelst), z drugiej *Cheftoch*, *Chezram* (= Częstoch, Czesram); rozstrzyga samo brzmienie, ale przecież i tu była dążność do rozróżnienia i dlatego tu *cz-* pisano także przez samo *c-*: *Cirnech* (= Czyrniech), *Cýrnela* (= Czyrniela); albo też używano liter *sc-*, p. w tekście.

Cheremesna. Pisownia *Sciremusine* (bis) w oryginalnym dyplomie z r. 1146 (KDW nr. 12 = MPP III), gdzie *sci* = także tylko *cz*, także nie jest bez precedensu. Bo dla wyróżnienia na początku wyrazu głoski *č* (*cz*) od *ch* używano nie tylko samego *c* (p. przypisek; w dok. oryginalnym z r. 1153 (MPP V. VI) *Cirnelino* obok *Chyrnelino* = Czyrnielino), ale także *sc*: w naszej bulli *Scaple* = Czaple, w oryginalnym dok. z r. 1153 (MPP V. VI) *Kafckov* = Kaczkow.

W ten sposób znika nie tylko jeden z rzekomych przykładów na utrzymanie się jerów w pewnych połączeniach, ale także t. z. półnogłasija w staropolskim. Dla jerów, ponieważ nie było wcale wówczas form **Kobeřičsko*, **Konečno*, **Vilčkov* i t. p., jak przypuszczał Baudouin de Courtenay § 72 (i w słowniku). Dla rzekomego półnogłasija, ponieważ pisownie jak *Cheremesno*, *Sciremusine* i t. p. znaczą tylko tyle co *Čřemešno* (Trzemeszno).

§ 7. Co się tyczy formy *Dargorad*, wobec ogólniepolskiej albo normalnie polskiej *Drogorad*, to nie potrzebuję tutaj długo się nad nią rozwodzić; sądzę zresztą, że dla polszczyzny sprawa przedstawia się zupełnie jasno i prosto. Oczywiście forma ta, *Dargorad*, nie jest w ścisłym tego słowa znaczeniu polską, chyba że były niegdyś na północnym zachodzie obszaru polskiego narzecza, które dzieliły tę właściwość z zachodnio-lechickimi (kaszubskimi i t. d.). Ale przypuszczenie takie wisiałoby całkiem w powietrzu; w każdym razie niema potrzeby aż takiego sposobu dla wyjaśnienia *Dargorada*, albo takiego *Warcisława*, który był w r. 1269 „pincerna Cracoviensis ducisse“ (KDM I nr. LXXVIII) i podobnych. Bo po pierwsze, dlatego że np. nosimy imiona semickie, germańskie i t. d., nie jesteśmy jeszcze Semitami ani Giermanami, taksamo jak nie jesteśmy Francuzami, jeżeli sobie kupimy coś w Paryżu; a powtóre, granice Polski nie były przecież zamurowane i taki *Dargorad* mógł doskonale być zachodnim Lechitą. Tak zwanym prawom głosowym (nie-szczęśliwa to nazwa) z pewnością nie przypisuję większego znaczenia, niż mają rzeczywiście, ale myślę, że stale się bez nich obchodzić znaczyłoby tyle co jeździć na welocypedzie stale trzymając nogi w powietrzu zamiast na pedałach. Dlatego przy najlepszej woli nie mogę widzieć np. w nazwie *Koldrag* (od tego

nawet *Kodrebski*)¹⁾, którą nieraz Brückner wysuwał, formy starszej bez metatezy, taksamo jak chyba ani Brückner sam nie zechce widzieć w pospolitych bardzo *porwozach* (a spotyka się i *powóz*) i *porwóstach* form bez metatezy, bo polegają oczywiście na *powrozie* ($\Leftarrow$ **povoRz*) oraz zbliżeniu z *rwac*, *porwać*, ani w formach ludowych *porzi(e)*ć 'spojrzeć', *dor-zić* 'dojrzeć', bo polegają na *poźrzeć*, *doźrzeć*. A skoro tak, to i formy *pomorka*, *morka* obok *pomroka*, *mroka* są drugorzędne, a taksamo i *koldrąb* polega na *kłodrąb*. Dowodzi tego chyba jasno -o-!

§ 8. Częsta bardzo pisownia grupy *šč* (*szcz*), powstałej z *sk* w danych warunkach, przez *st* obok *sch* (lub podobnie), zarówno w bulli jak i innych dokumentach XII i XIII wieku, np. *Vřest* = Wrzeszcz obok *Piřchino* = Pyszczyño, jest czysto graficzną manierą, a została wywołana zapewne obocznością takiego *šč*, które polegało na *stj* i miało obok siebie formy z *st*, np. *pusty puścić* (w XI/XII w. *pustiti* albo *pustiti* lub podobnie) obok *puszcza puszczać* i t. d. Czy zaś pisownia tych drugich wypadków, to jest *šč* $\Leftarrow$ *stj* przez *st* polega tylko na etymologicznej zasadzie, czy też w wieku XI (na XII) jeszcze było słychać coś z pierwotnego *t*, na to niełatwo odpowiedzieć. Wszystko przemawia przeciw, ale lepiej być ostrożnym.

Może być, że wspomniana pisownia utrwaliła się także dlatego, że *sc* używano nieraz dla wyrażenia samego *č* (pr. § 6); w ten sposób ewentualnie można było w piśmie odróżnić *šč* od *č*.

Dodatek.

Tekst dokumentu trzebnickiego z r. 1204.

Qvod in labili geritur tempore labitur amemoria nec perdurat. nec aliquid est stabile nisi illud quod uiuax littera confirmat et corroborat. Ideoque ego Henricus dux Zlesie notum facio presentibus et futuris quod edificans cenobium beati Bartholomei intrebnic hos ministeriales et famulos²⁾ et eorum

¹⁾ jest i na obszarze serbskim *Kladoruba* (rzeczka).

²⁾ sic; corrige *famulos*.

suc || *cessores adseruicium deodictis virginibus iure perpetuo contulimus illi qui hospites dicuntur hanc pensionem soluere debent. Quilibet eorum duas mensuras tritici. duas siliginis. duas auene. inmensura sancti Adalberti. Mellis urnam sancti Adalberti. si habet quatuor uel plures boues. || uel duos boues et equum tantundem. si tantum duos uel equum habet. medietatem predictae solutionis debet. Qui alienis bobus propriam terram colit. mensuram siliginis. Arans alienis bobus alienam terram mensuram auene. Quilibet eorum tenetur metere. V. capetia. et tres plaustratas feni secare. || In ipsa trebnica sunt hi hospites. Bogdan filius zulen cum filiis. Micher frater eius cum filiis. Matul filius Zuluy cum filiis. Gamba filius vezle cum filiis. Godes filius Nesebud cum filiis. Godes et Gostirad filii Latek cum filiis. Boguchual et Belec filii cuchec cum filiis.*

5 *Dalestriy filius Radosi cum filiis. Dobruy || filius Neznaui. cum filiis. Goden filius goden cum filiis. Crupa et modlibog filii pisces cum filiis. Zuantos filius crepisse cum filiis. Milozlaus et Ianek filii Prenthco¹⁾ cum filiis. Item de Redisseu hospites Zlaui et Wserad filii Godconis cum filiis. Bogumil et Hualeta. filii zadonis cum filiis Glouna || filius Mizliborii. cum filiis. Item dux contulit beato Bartholomeo Dalemirum decimum legnicensem de uilla zaiechconis. ut sit cementarius cum posteritate. qui si cementum facere neglexerit. hospitibus adequetur. Similiter Bogdan de streseuic. quem dux de decimis ad mellificia contulit. Item || Nerad filius dalek lagenarius et Boguhual. Huacen subdapifer. Rados qui fuit Moysi. Boguchual filius Bogdan. Bertholt filius uiti²⁾ Sestreuic filius Milej. Cher filius Prezdaj. laudauerunt pro XX nummis. quilibet mensuram tritici aliam auene. Kamerarii; || Zbilut filius godes. Milobrat filius Nagos³⁾. Suc filius goden. Das pistor filius Ian. Singuli predictorum. lagenariorum. camerariorum. pistorum debent XX. nummos. preter Rados lagenarium filium ponat. qui annonam*

¹⁾ ita Krzyżanowski, Haeusler *Prerathco*, equidem *Puthco* vel *Puchco* video.

²⁾ ita Krzyżanowski, Haeusler *Viner*, incertum.

³⁾ vel *Nagos*.

debet sicut hospes dare. non tamen mel; Cultor uinee. Zuaris || defamilia domini. hic pro omni solutione uineam colere debet. et Wnoris futor de subula seruire. Opifices vasorum Oytas filius Cholo. et Voyen filius Radzlai pro omni solutione in pascha doleum. lagenam
 10 tinam. urnam. et vasa uetera reficere semper; || Zdeband mellifex quamdiu mellificium ibi ordinat. urnam mellis sancti Adalberti soluet. Sed cum destiterit uel pueri eius. soluet quod quilibet hospes. Ibidem Boris. et zband quos dux emisit de decimis de Banouic. debent per annum claustro si VI boues uel equiualens || habuerint LXXX. rotas ambo. si .IIIIor. boues. uterque LX. si duos XXVIII. si alienis bobus arat uel¹⁾ propriam possidet XVI rotas. si alienos uel nullos XVI. quilibet. Similiter priuos hospes qui in knegnich mansit et masech hospes de rassov. qui omnes in bricou sunt po || siti rotas debent similiter. Primum terminum habent soluendi rotas. incarnipriuio. secundum in festo beati Iohannis. tertium in festo beati Martini quas si non soluerint. soluent idem quod hospites. Rasseuichi hospites. Doman hlucic cum filiis. Nesda et Mirech filii curouic. || Vitek filius vitostouic.²⁾ Ian filius iarek. Godis filius Pribirad et Sdanta frater eius. Sdimir Cucol Stres filii thussech. Nedan filius Milozlai. Iauis filius pobih. Godel filius crotosse. Hrobak filius hocessouic.³⁾ De brochocino hospites omnes. Neudal || filius Zduy. Godek filius piyan. Bugussa filius Malek. Paulich filius Domas. Zuchora Stanis Crampissa filii Preduoyouic. Milochen filius Domanuy. Bogumil filius nesebud. Crifton filius palek. Wsemil qui uiduam duxit. solus duoris futor
 15 filius zulim. || mensuram tritici aliam auene. De Wangrinouo omnes narochnici. Cozor filius ustalic. Panša Pael. Sedlik. filii Zule Chocan filius cothek. Preuodek filius guozdan⁴⁾ Chualis filius oostas. Horum quiuus habens boues IIIIor. uel duos et equum debet || urnam mellis sancti Adalberti qui duos boues uel equum medium. Insuper XX. nummos et mensuram

1) Krzyżanowski uillam?

2) Duda Vitoscouic.

3) Duda hotessouic.

4) guozden?

auene. Qui alienis bobus uel propriam uel alienam colit terram .XII. nummos. De malechouo subdapiferi. Rados Krobcha. Milostriy sidouin. Boze¹⁾ filius suc. || Sdan Iauoris filius hocemiri. Dambrofa prozek filius Bogdan. Kandra filius trambee. horum quilibet habens boues mensuram tritici aliam auene. si duo habent unum aratrum unum censum debent. Qui propriam uel alienam terram alienis bobus arat. mensuram auene. || ibidem Sedleta filius budek. Trofscha filius Radim. Maluy filius zedlante. quuius horum XX. nummos. De Rozerouo Zkouronech et budis filii Ratis. singuli horum habentes .III. boues uel .II. et equum urnam mellis XX. nummos et mensuram auene. Qui uero || tantum .II. uel equum. medium tanti pro stan. ibidem Zbor hospes. De Zantirouo. Sorau filius tessate. Comor filius reunis. Ian zarbin. Sdan filius Milek. hi subdapiferi debent annonam. Ibidem Vilcoft filius bracene hospes. De martinouo; || hospites. Stres zulis pabir filii Cohel. bogdan filius zabor. Sduy cum filiis raduy et masco. Ibidem existens Zuoyfa cum filiis duobus urnam mellis sancti Adalberti. Kamerarii. Radost Ian filii Prozis. Iacob golich. Lagenarii. Sdan Zedle Dambrofa filii tesnonis. || Latek Bogdan filii golisse. Mizlos Nagod Braces filii Zuaris. Singuli Kamerarii. et lagenarii debent mensuram tritici aliam auene. Zuantos filius andree. subdapifer tantumdem. Sedliffek filius gostek XX. nummos. Si duo habent unum aratrum pro uno soluent annonam. Qui propriam || terram alienis bobus arat mensuram auene. Loduici filius ex hospita ducis natus et henricus eiusdem filius uineam colere debent. De maluffino Zulen cum duobus filiis. Crstou filius cehoft²⁾. Godis filius milost. Preuodis filius dobrofodl. Maluy filius charne³⁾. Maluy filius || nesde. Milozlaus de zantochan. De Stitcouich hospites. Carnota cum fratre. Voyek filius coffek. Zuantos filius Bogdan. Zuffa filius Scitek. Lagenarii Maluy Lutos Ogorala filii Iohannis horum quilibet. urnam mellis sancti adalberti. Tornatores. Cessata filius || Vrotek. Nesul paruh filii golost. horum quuius debet XV. iusticias innativitate domini. C. scu-

¹⁾ c superscripta.

²⁾ cehoftis (?)

³⁾ h superscripta.

tellas. In pascha similiter. in festo sancti bartholomaei similiter. De clissouo hospes. Zirak. Wlpicarii. Nesebud filius Miley. Zucora filius punete¹⁾. Cecer Kray || Crisan filii netopir. istorum quivis si .III.ior. habeat boves. uel duos et equum debet LX. nummos. si duos uel equum. medium. Si arat alienis bobus terram propriam uel alienam XV. denarios. Ibidem hospites Domachel cum filiis. Ibi lagenarius Lauris urnam sancti adalberti frater suus aliam. || Istorum qui propriam terram alienis bobus arat. mensuram auene; De Knegnich piftores. Stradla Daluy. Ozran filii Radouan. Sturek filius nesdis. Istorum quivis mensuram tritici aliam auene. Si duo unum habent aratrum ambo tantumdem. Si alienis bobus terram propriam arat mensuram || auene; De cothouic. piscatores. Radon Kranch. Godek. Goli. hrapek Buza. Zic. Voyen. Pribis. Cih²⁾ Miluy. Carnos. filii pozdek. Volis filius braces. Radzlaus filius bratos. Ocu et Rados filii goden. Nouof. Mechnati. || Stres. Wzgul. Brenfata. Quilibet Istorum debet fasciculum piscium qui meth³⁾ dicitur. in feria. IIIIta. alium in feria VIIIta. duo ex his tertium in sabbato. Qui predicto modo nolet uel non poterit pisces soluere. debet duas urnas mellis sancti adalberti et mensuram tritici. aliam filiginis. Item || Stepan. falconarius cum licentia ducis laudauit. si. IIIIior. boues habuerit urnam sancti Adalberti soluere. si duos dimidium. Si nullam mensuram auene. Item quos contulit dux. Mirech. Soben. Suethech. cum cognatione. 30 quilibet paruam urnam mellis et tres currus feni. Rados || de urac dux dimisit ad hospites intrebnc soluat ut hospes. Gostis debrefna cum pueris dux dimisit ad hospites. Petrey ad hospites debrefna ut quilibet hospes soluat. Radon de rochitnica cum pueris mensuram tritici aliam auene. Comor cum pueris urnam mellis || Prusfin uenator debet soluere quolibet anno sex paria rotarum cum omni ornatu. Strafech uenator urnam mellis. Dalestriy de roderouo urnam mellis. Zad de roderouo urnam mellis. Zdeh dux dimisit eum de fabris ad ortum colendum;

1) Haeusler *Pamete*, corrigendum videtur *panete*.

2) post *h* littera quaedam scripta fuisse videtur.

3) corrige *mech* = *miecz* (non autem *miech*), cf. Haeusler ad l.

*Bogumil de urac ad || hospites; Valek et Crisan filii Roderii uenatores. debent uenari; Kuatek de posarisc cum fratre qui rotas parant debent soluere trinas rotas annuatim ad ecclesiam. Sedlik filius Nesde ut quilibet hospes. Sedan cum filio. Sco- uela cum filio. Milozlaus cum filio. quilibet || istorum debet tria paria de magnis rotis. Rados carnifex. Ruzota mellifex. Pisca- tores. Bogdan cum fratre. Crisan. Neful cum filio Pugel; Omnes suprascripti preter cultores uinee pro omnibus operibus ducis. tenentur operari intrebni. VI. septimanis. uidelicet duabus || post octavam pasce. post octavam pentecostes II ante festum beati Martini. Quilibet eorum debet metere. V. capetia. feni tres plaustratas. secare in pratis ecclesie. Initinere ducis currus duos et custodes duos. de toto circuitu. conductumque
 35 *militarem debent habere. Preterea non debent || iudicari. nisi a suo iudice. Sed si grandis emergerit causa. coram duce. uel tantum Wratizlaviensi castellano. Omnes soluent niune. Qui habet. IIIIor boues. uel duos boues et equum .II. pullos et duos caseos. et X oua. Qui duos boues uel unum equum. medie || tatem; arator alienis arans bobus. pullum uel caseum et V. oua. Insuper omnibus qui uolunt et possunt trebni inhabitare. dux contulit libertatem; Et hoc factum nostra littera cum sigilli munimine roborauimus. nullus igitur in posterum de dictis ministerialibus ab in || dicto eis officio presumat remouere. ut nostra donatio inconuulsa inperpetuum ualeat stabilita permanere; Anno abincarnatione Domini Millesimo. ducentesimo. .IIIIto. ducatus nostri secundo. Cypriani Wratislaviensis epis- copi etiam secundo;**

